

**Esiopetusikäisten lasten sukupuoliroolit
varhaiskasvatuksessa**

Saila Saari

Varhaiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma
Kevätlukukausi 2020
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Saari, Saila. 2020. Esiopetusikäisten lasten sukupuoliroolit päiväkotiryhmässä. Varhaiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. 74 sivua + 3 liitettä.

Tässä tutkielmassa tarkasteltiin sukupuolirooleja esiopetusikäisten lasten lapsiryhmässä sekä lasten että kasvattajien toiminnassa. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten sukupuoliroolit ilmenevät, millaisia odotuksia niihin liittyy sekä miten ne näyttäytyvät lapsiryhmän jokapäiväisessä toiminnassa. Tutkimus toteutettiin etnografisesti havainnoimalla esiopetusikäisten lasten ja heitä ohjaavien kasvattajien toimintaa päiväkodin arjessa. Havainnoin päiväkotiryhmän toimintaa 12 päivänä lyhimmillään yhden tunnin kerrallaan ja pisimmillään kolmen tunnin ajan. Havainnointiaikaa kertyi 24 tuntia ja se kohdistui erityisesti lasten vapaaseen leikkiin ja ohjattuun toimintaan, tyttöjen ja poikien vertaissuhteisiin ja vuorovaikutukseen sekä aikuisten toimintaan ohjatuissa tuokioissa ja lasten vapaan leikin aikana. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Tutkimukseni tulokset osoittivat, että tutkimukseen osallistuneet esiopetusikäiset pojat ja tytöt valitsivat stereotyyppisiä sukupuolelleen tyypillisiä leikkivälineitä ja leikkejä. Myös organisoituminen tilassa oli sukupuolen mukaan jakautunutta. Kasvattajien toiminnassa näyttäytyi niin sukupuolisensitiivisyys kuin sukupuolistereotyyppisyyskin. Aiemmat tutkimukset vahvistavat saamiani tutkimustuloksia siitä, että sukupuolistereotyyppiat ovat edelleen läsnä varhaiskasvatuksessa, vaikka sukupuolisensitiivisyyden kasvatuksessa pyrittäisiinkin.

Asiasanat: sukupuoli, päiväkoti, sukupuolirooli, varhaiskasvatus, sukupuolistereotyyppia, sukupuolisensitiivisyys, etnografia

Sisällys

1	JOHDANTO	5
2	SUKUPUOLEEN JA SUKUPUOLIROOLEIHIN LIITTYVÄT ODOTUKSET VARHAISKASVATUKSESSA	7
2.1	Biologinen ja sosiaalinen sukupuoli	7
2.2	Sukupuolistereotypia.....	9
2.3	Sukupuolistereotypiat ja sukupuoliroolit lasten vertaissuhteissa ja toiminnassa varhaiskasvatuksessa	11
2.4	Sukupuolirooleihin liittyvät odotukset kasvattajien toiminnassa varhaiskasvatuksessa	15
2.5	Sukupuolen moninaisuus ja sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa	17
3	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	23
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	25
4.1	Etnografia tutkimuksen lähestymistapana ja lapset osallisina etnografisessa tutkimuksessa	25
4.2	Tutkittavat ja havainnointi aineistonkeruumenetelmänä	28
4.3	Aineiston analyysi.....	31
4.4	Eettiset ratkaisut ja tutkijan positio	34
5	TULOKSET	38
5.1	Leikki, leikkivälineet ja tilankäyttö.....	38
5.2	Tyttöjen ja poikien valinnat ohjatussa toiminnassa	43
5.3	Poikien voitontahtoisuus ja tyttöjen tunnollisuus liikunnassa.....	46
5.4	Sukupuolistereotypiat ja sukupuolisensitiivisyys kasvattajien toiminnassa	51
5.5	Tyttöjen ja poikien väliset vertaissuhteet ja vuorovaikutustilanteet	55

6 POHDINTA	59
6.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset	59
6.2 Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimushaasteet	65
Lähteet	69
Liitteet	75
Liite 1. Tietosuojailmoitus	75
Liite 2. Suostumus tieteelliseen tutkimukseen huoltajille	78
Liite 3. Suostumus tieteelliseen tutkimukseen kasvattajille	79

1 JOHDANTO

Tarkoittaako sukupuoli sitä, miten se biologisesti määritellään? Käyttävätkö vain tytöt hameita ja leikkivätkö vain pojat autoleikkejä ja pelaavat jalkapalloa? Onko sininen poikien väri ja punainen tyttöjen? Näitä kysymyksiä on loputtomiin. On paljon erilaisia oletuksia ja stereotypioita, joita yhteiskunnassa luodaan sukupuolille. Tutkimukseni käsittelee esikouluikäisten lasten sukupuolirooleja päiväkotiryhmässä ja niihin liittyviä odotuksia. Tutkin myös, miten esiopetusikäisten lasten sukupuolirooleihin liittyvät odotukset näkyvät kasvattajien toiminnassa päiväkotiryhmässä. Avaan tutkimuksessani myös erilaisia aiheeseen liittyviä käsitteitä, kuten sukupuolen moninaisuus ja sukupuolisensitiivisyys. Käsittelen myös erilaisia stereotypioita, joita sukupuoleen ja sukupuolirooleihin usein liitetään.

Valitsin tämän tutkimusaiheen siksi, koska se on minulle henkilökohtainen ja minulla on omat ennakkokäsitykseni aiheesta. Olen ollut poikatyttö pienestä pitäen ja leikkinyt enemmän niin sanotuilla poikien leluilla ja poikien kanssa. Aloitin jo pienenä tyttönä pelaamaan jääkiekkoa, jota pidetään edelleen enemmän maskuliinisena urheilulajina. Haluan tietää, miten nykypäivänä lasten sukupuoliroolit näkyvät päiväkotiympäristössä. Antavatko kasvattajat lapsille mahdollisuuden valita mitä leluja tai leikkejä/pelejä he valitsevat, vai johdattelevatko kasvattajat stereotyyppisesti poikia poikien leikkeihin ja tyttöjä tyttöjen leikkeihin? Haluan nähdä pitävätkö ennakkokäsitykseni paikkansa, kun maailma on muuttunut ja aika on kulunut omasta lapsuudestani. Ollaanko nykypäivänä enää niin juurtuneita perinteisiin malleihin sukupuoleen liittyvien valintojen suhteen? Omat vanhempani antoivat minun olla sellainen kuin olen ja tehdä omat valintani niin pukeutumisen, liikkumisen ja lelujenkin suhteen. Koen, että minulle kehittyi terve itsetunto ja identiteetti osaksi juuri siksi, että sain kasvaa hyväksyvässä ja kannustavassa ympäristössä. Sama sallivuus oli läsnä myös kodin ulkopuolisissa ympäristöissä kuten perhepäivähoidossa ja koulussa.

Valitsin sukupuoleen ja sukupuolirooleihin liittyvän aiheen myös siksi, koska se on ajankohtainen. Sukupuolesta ja sukupuolirooleihin liittyvistä aiheista on kirjoitettu ja niitä on tutkittu eri näkökulmista paljon (Berg 2010; Huusko 2015; Karvinen 2010; Kuukka 2015; Tripodi; 2014 Vilkka 2010; Ylitapio-Mäntylä 2012a ym.). Se, saavatko lapset toteuttaa itseään ja sukupuolesta riippumatta tehdä omia heitä kiinnostavia valintoja arjessa, ei ole vain kiinni siitä, mitä valintoja he tekevät kotiympäristössä. Kun lapsi menee jossain vaiheessa päiväkotiin, on hänellä uusi ympäristö missä hän elää ja toimii kodin lisäksi. Päiväkotiympäristöstä tulee siis myös iso osa lapsen arkea, niin kuin myöhemmin lapsen kasvaessa esimerkiksi koulu. Sukupuoliroolit alkavat näkyä enemmän lapsen arjessa, kun hänen elämässään alkaa näyttäytyä useita erilaisia ympäristöjä. Sukupuoleen liittyviä odotuksia ja stereotyyppioita ovat tutkineet viime vuosina esimerkiksi Päivi Berg (2010) ja Outi Ylitapio-Mäntylä (2017) ja pro gradu -tutkielman aiheeseen liittyen on kirjoittanut esimerkiksi Henna Huusko (2015).

Tässä tutkimuksessa tarkastelen sukupuoliroolien näyttäytymistä esiopetusikäisten lasten lapsiryhmässä sekä lasten että kasvattajien toiminnassa. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten sukupuoliroolit ilmenevät, millaisia odotuksia niihin liittyy sekä miten ne näyttäytyvät lapsiryhmän jokapäiväisessä toiminnassa. Tutkimus toteutettiin etnografisesti havainnoimalla esiopetusikäisten lasten ja heitä ohjaavien kasvattajien toimintaa päiväkodin arjessa marras-joulukuussa 2019. Havainnoin 22 lapsen päiväkotiryhmästä 11 esikouluikäisen lapsen leikkejä ja toimintaa sekä ryhmän kolmen aikuisen toimintaa heidän kanssaan.

2 SUKUPUOLEEN JA SUKUPUOLIROOLEIHIN LIITTYVÄT ODOTUKSET VARHAISKASVATUKSESSA

2.1 Biologinen ja sosiaalinen sukupuoli

Ylitapio-Mäntylän (2012a, 21; 2017, 277) mukaan 1970-luvulle saakka sukupuolta on määritelty biologisen sukupuolen mukaan. Sosiaalisen sukupuolen käsitteestä alettiin puhua tällöin. Edelleen arjessa biologinen sukupuoli on isona määrittäjänä kasvatuksen käytännöissä. Biologiseen ajattelumalliin nojataan myös opetuksessa ja kasvatuksessa, vaikka nykyään sukupuolta määritellään myös kulttuurisesta ja sosiaalisesta näkökulmasta. (Robinson & Diaz 2006.) Sukupuoli ilmenee sosiaalisena, kulttuurisena ja rakenteellisena kokonaisuutena biologisuuden lisäksi (ks. Harding 1986; Liljeström 1996; Paechter 2007). Kun lapsi syntyy, sukupuoli nähdään syntymähetkellä biologisesti. Muun muassa anatomiset ja geneettiset tekijät muodostavat biologisen sukupuolen. (ks. Vilka 2010, 17 – 18.)

Sukupuolen biologinen määritelmä johtaa siihen, että miehen ja naisen käyttäytymisestä, luonteenpiirteistä ja toiminnasta tuotetaan stereotyyppisiä oletuksia (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 20). Sukupuolten samankaltaisuutta ja eroa käsittelevä tieteellinen keskustelu sai uusia ulottuvuuksia kuitenkin jo 1940-luvulla muun muassa Simone de Beauvoirin ansiosta. Sukupuolen tarkastelussa alettiin nähdä myös sen sosiaalinen puoli. Sukupuoliroolien sijaan alettiin keskusteluissa puhua sosiaalisesta sukupuolesta. Persoonalliset, sosiaaliset, kulttuuriset ja juridiset ominaisuudet liittyvät sosiaaliseen sukupuoleen ja myös tunne ja kokemus omasta sukupuolesta ovat osa sitä. (De Beauvoir 1949; Vilka 2010, 18.)

Lasten sukupuoli muodostuu sosiaalisesti toiminnan ja tekemisen kautta. Lapset testaavat ja kokeilevat mielellään niin feminiinisiä kuin maskuliinisiakin asetelmia, joten lapsia ei automaattisesti sosiaalisteta tyttö- ja poikaroleihin. Sosiaaliseen sukupuoleen liittyvät identiteetin rakentuminen

sosiaalisessa maailmassa, käyttäytyminen ja roolit. Kulttuurinen sukupuoli taas määrittäytyy ennakkoluulojen odotusten, mielikuvien ja erilaisten symbolien ja merkkien kautta, jotka sukupuoliin liitetään. Sukupuoliroolit muotoutuvat yhteiskunnan asettamien normien ja odotusten tuloksena ja ne ovat kulttuurisesti muuttuvia. Lapset luokittelevat asioita poikien ja tyttöjen asioiksi ja aistivat jo varhain heihin kohdistuvat sukupuolirooliodotukset. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 30.) Tavallisesti valitsemme itsellemme näennäisesti stereotyyppisen, yksinkertaisemman vaihtoehdon ja nimeämme toiset ja itsemme biologisen syntymäsuupuolen mukaisesti. Sosiaaliseen sukupuoleen liittyy myös käyttäytymiseen liittyviä ominaisuuksia kuten roolit, pukeutuminen, eleet, ilmeet, tyyli ja puhuvat. (Vilka 2010, 18-19.)

Biologisen, sosiaalisen ja kulttuurisen sukupuolen lisäksi puhutaan myös psyykkisestä tai psykologisesta sukupuolesta. Syrjäläisen ja Kujalan (2010, 31) mukaan psyykkisellä sukupuolella tarkoitetaan subjektiivista tietoisuutta sukupuolesta, jossa myös sukupuoli-identiteetti muodostuu. Tämä on koko elämänmittainen prosessi, johon myös kulttuuriset käsitykset ja odotukset sekä biologiset prosessit vaikuttavat. Sukupuoliroolien sisäistäminen ei liity vain biologiseen sukupuoleen (Vilka 2010, 19). Sosiaalista sukupuolta rakennetaan sosiaalisesti. Käsityksemme miehestä ja naisesta heijastavat sukupuoleltaan eroavien yksilöiden tapoja olla kanssakäymisessä, ja siihen vaikuttavat myös sosiokulttuuriset ennakkoluulomme ja uskomuksemme (Tripodi 2014, 17).

Määrittelemme, mikä on normaalia ja epänormaalia, maskuliinista ja feminiinistä, oikein ja väärin, hyvää ja pahaa. Alamme pohtia, mikä toiminta sopii pojille ja mikä taas tytöille. (Ks. MacNaughton 2005.) Sekä poikien sitoutumiset maskuliinisuuteen ja tyttöjen feminiinisyteen ovat usein voimakkaasti latautuneita (Gordon, T. ym. 2007, 61). Kuitenkaan vaatteilla, leluilla ja leikeillä ei ole sukupuolta. (Ylitapio-Mäntylä 2017, 282.) Epätasa-arvoiset näkökohdat kuten sukupuolistereotyytiat nostettiin esiin jo 1970-luvulla Yhdysvalloissa feministisen kritiikin toimesta. Sukpuolistereotyytiat

olivat yhteydessä muun muassa koulun normeihin, sääntöihin, oppikirjoihin ja luokkahuoneen vuorovaikutukseen. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 25–26.)

2.2 Sukupuolistereotypia

Stereotyypit ilmaisevat yksilöiden välille sosiaalisesti luotuja käsityksiä, arvostelmia ja määrittelyksiä. Usein erilaiset ja eri ryhmiä koskevat stereotyyppiset luokitukset ja määrittelykset ovat päällekkäisiä eivätkä sulje toisiaan pois. Valta liittyy stereotyyppioihin monelle tavalla. Niillä pyritään pitämään yllä jäykkiä ja selkeitä rajoja eri ryhmien välillä. (Vilkkä 2010, 112.) Stereotyyppiat ovat yleistäviä, kaavamaisia ja usein myös alentavia kuvauksia sosiaalisista ryhmistä. Ihmisillä on stereotyyppioita sekä muiden ryhmistä, että omista ryhmistä, joihin he kuuluvat. Muihin ryhmiin liittyvät stereotyyppiat ovat pääsääntöisesti negatiivisia. (Stier 2019, 162–165.) Oman ryhmän jäsenistä olevia stereotyyppioita sanotaan autostereotyyppioiksi. Heterostereotyyppiat taas ovat niitä, mitä ihmisillä on muiden ihmisryhmien jäsenistä (Hofstede, Hofstede & Minkov 2011; Stier 2019).

Stereotyyppointi edustaa pelkistämistä, yksinkertaistamista ja kansalaisoikeuksien myöntämistä edustavana käytäntönä. Me tyypitämme ihmisiä kulttuurimme luokittelujärjestelmien kautta. Tähän luokitteluun kuuluu yhteiskunnallisia kantoja, kuten se missä kukakin elää, minkä ryhmän jäseniä olemme, millaiset persoonallisuuden piirteet omaamme ja niin edelleen. (Talbot 2003, 470-471.) Stereotyyppisten luokkien avulla määrittelemme myös naisille ja miehille ”sopivat” eleet, ilmeet, puhutavat, fraasit, kehon kielen ja sukupuolen tarpeet ja halut. Jokainen pyrkii tunnistamaan ilmiöiden tyyppillisimpiä piirteitä vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa, mistä taas stereotyyppiat muodostuvat. Stereotyyppit voivat muodostua hyvin olemattomistakin ryhmän sosiaalisista piirteistä. Siitä huolimatta määrittelemme käsityksiä ja ajatuksia ryhmästä niiden mukaan. (Vilkkä 2010, 111-112.)

Sanalla stereotypia on useimmille ihmisille hyvinkin kielteinen sävy. Siitä tulee mieleen ajatus tai ennakkoluulo siten, että ihmisestä muodostetaan

käsitys väärin perustein ja liian nopeasti. (Harris 2000, 284.) Jatkuva epävarmuus liittyy stereotypioihin, koska ne ovat suhteellisia, kulttuurisia ja muuttuvia. Stereotypiat voivat korvautua toisilla, vaikka muutos olisikin hidasta. Oman kulttuurimme sisällä stereotypiat määrittävät muun muassa sitä millaisia voimme olla tai miten voimme elää. Usein stereotyyppisen tarkkailun kohteeksi joutuvat ihmiset, jotka jollain tavoin erottuvat stereotyyppisestä "naisesta" ja "miehestä". (Vilkkä 2010, 112-113.) Yksi näkökohta liittyen naisten ja miesten väliseen roolijakoon on sukupuolistereotypiat ja niihin liittyvät piirteet, joiden uskotaan kuuluvan mieluummin toiselle sukupuolelle kuin toiselle (Hofstede 1998, 96).

Tytöistä ja naisista sekä pojista ja miehistä ja heidän toiminnastaan ja osaamisestaan tehdään yleistettäviä oletuksia, joista sukupuoliroolit muodostuvat. Tätä kaavamaista ajattelua ja käsitysten tekemistä kutsutaan *sukupuolistereotyyppiaksi*. (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 23.) Sukupuolistereotypiat syntyvät sukupuolirooli-odotuksista ja ne taas määrittelevät kulttuuriset luonteenpiirteet ja käyttäytymistavat, jotka ovat tietyille sukupuolelle sopivia tai sopimattomia. Naiset, miehet, tytöt ja pojat on nähty, nähdään ja halutaan nähdä tietynlaisina. On olemassa käsityksiä, miten naisten ja miesten, poikien ja tyttöjen odotetaan esimerkiksi pukeutuvan ja käyttäytyvän ollakseen miehiä tai naisia, poikia tai tyttöjä. Tyypillisiä sukupuolistereotypioita kuvastamia väittämiä ovat esimerkiksi sellaiset, että pojat ja miehet ovat loogisempia ja rationaalisempia kuin tytöt ja naiset, jotka taas ovat kiltimpiä, tunteellisempia, ja hellempiä. Sukupuolistereotypioita ei aina niiden itsestänselvyyksien vuoksi tunnisteta. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 30–33.) Esimerkiksi opetusohjelmissa ja lasten ohjelmissa pidetään kiinni sukupuolirooleista ja niihin liittyvistä stereotypioista (Salokoski & Mustonen 2007, 37). Allison Jamesin (2000) mukaan ruumiilliset stereotypiat lasten keskuudessa, kuten pojat ovat vahvoja ja tytöt ovat heikkoja, ovat voimakkaasti esillä. Mutta omaa käyttäytymistään ja ruumistaan on mahdollista muokata ja työstää myös stereotypian vastaiseksi. (James 2000, 34; Kuukka 2015, 163.)

On olemassa voimakas taipumus sukupuolistereotyyppien asettamiseen. Stereotyyppioinnissa tulkitaan käyttäytymistä, persoonallisuutta ja erilaisia tyyppillisiä merkkejä, mitä voidaan havaita esimerkiksi isommista ryhmistä tai joukoista ihmisiä. Tällaisia niin sanottuja joukkostereotyyppioita ovat esimerkiksi yleistys, että italialaiset ovat innostavia ja mustat ihmiset ovat hyviä urheilussa. (Cameron 1988, 8; Talbot 2003, 468.) Sukupuolistereotyyppiat liittyvät paljon sukupuoli-ideologioihin. Jos katsomme näitä ideologioita oletuksina oikeanlaiselle käyttäytymiselle, on ihmisten kuuluttava heiltä odotettavissa oleviin stereotyyppisiin rooleihin. Sukupuoli-ideologiaan liittyvät sukupuolistereotyyppiat taas toistavat sukupuolten välisiä eroja. (Talbot 2003, 472.) Stereotyyppiat rajoittavat toisen olemista ja vievät toiselta mahdollisuuksia. Esimerkiksi ”pojat ovat vilttejä ja räyhäävät, ”tytöt ovat kilttejä ja ahkeria”, ”pojat eivät itke”, ”tytöt pärjäävät koulussa paremmin kuin pojat”, ”tytöt leikkivät nukeilla ja pojat autoilla” ovat stereotyyppioita, jotka eivät anna mahdollisuutta pojille ja tytöille monimuotoiseen poikana ja tyttönä olemiseen vaan ohentavat sukupuolisen olemista. (Vilkka 2010, 114.) Lapset sosiaalistuvat vanhempien, ikätoverien ja opettajien kautta, jotka alkavat kehittää sukupuoliluokkia. Tämä taas johtaa sukupuoliroolien ja sukupuolistereotyyppien kehittymiseen. (Cherney & Dempsey 2010, 651.)

2.3 Sukupuolistereotyyppiat ja sukupuoliroolit lasten vertaissuhteissa ja toiminnassa varhaiskasvatuksessa

Lapset viettävät aikaa myös muiden kasvattajien kuin vanhempiensa seurassa, eli esimerkiksi juuri varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Outi Ylitapio-Mäntylän mukaan (2017, 283) kasvattajien sukupuoli ei vaikuta poikamaisuuteen tai tyttömäisyyteen varhaiskasvatuksessa, vaan kasvatuskulttuurin sukupuolistava luonne. Henna Huuskon (2015) tutkimuksen mukaan lasten oma toiminta vaikuttaa sukupuolierojen näkymiseen päiväkodin arjessa. Varhaislapsuudessa sukupuoleen liittyvät

mallit ja käsitykset luodaan muun muassa kotona, ystävien luona, päiväkodeissa ja harrastuksissa.

Monet asiat leluista, vaatteista ja lapsen huoneen sisustuksesta satukirjoihin ja laululeikkeihin jaottuvat sukupuolen mukaan niin sanotusti poikien ja tyttöjen toimintoihin ja tavaroihin. Kulttuurille ominaiset sukupuolistereotyyppiset toiminta- ja ajattelutavat ilmenevät monin eri tavoin myöhemminkin lapsen elämässä ja jatkuvat aikuisikään asti. Sukupuolten välille muodostetaan usein vastakkainasettelu ja kategorisointi, jolloin pojista ja tytöistä puhutaan yleistämällä ja heidän toimintansa rajataan stereotyyppiseen luokitteluun. (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 17–25.) Sukupuolirooli on yhteiskunnallisesti rakenteeltaan aktiivinen ja jatkuva (Thorne, 1993). Lisäksi lapset eivät opi sukupuolen kannalta sopivaa käyttäytymistä vain jäljittelemällä muiden käyttäytymistä. He tekevät myös valintoja ja osoittavat omia ajatuksiaan siitä, mitä tarkoittaa olla poika tai tyttö. (Chick, Heilman-Houser & Hunter 2002, 149.) Lapset tuottavat sukupuolta moninaisesti: toistamalla sukupuolelle ominaisia tapoja tehdä asioita ja rikkomalla perinteisiä rajoja (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 284).

Poikien ja tyttöjen vertaisryhmällä näyttäisi olevan osuutensa poikien ja tyttöjen sukupuolelle tyypillisen käyttäytymisen ja sukupuoliroolien omaksumisessa (Salmivalli 2005, 162). Sukpuolistereotyyppinen käyttäytyminen ei ole mikään virus. Esimerkiksi pyssyillä leikkiminen ei tartu lapselle samaa sukupuolta olevalta vanhemmalta. Suurin osa pikkupoikien isistä ei leiki aseilla, eikä suurin osa pikkutyttöjen äideistä hyppää narua. Tyttöillä ja pojilla on samankaltaisia stereotyyppisiä käsityksiä itsestään ja toisistaan: molemmat pitävät esimerkiksi poikia tyttöjä parempina urheilijoina ja kovempina kilpailijoina. Kun sukupuolikategoria on korostunut, ryhmien välinen kontrastivaikutus vahvistaa käyttäytymiseroja ja pojat ja tytöt käyttäytyvät stereotyyppisemmin. (Harris 2000, 221-296.) Esimerkiksi leikkeihin liittyy eriasteista toiminnallisuutta ja äänenkäyttöä. Ääneen taas liittyy sukupuolisidonnaisia stereotypioita äänekkäistä pojista ja hiljaisista

tytöistä. (Brown & Gilligan 1992; Tolonen 2001; Wahlström 2003, 7; Ylitapio-Mäntylä 2012c, 78; Ylitapio-Mäntylä 2017, 281.)

Nykylasten taiteellista toimintaa inspiroivat myös mediakulttuuri -ja kulutustavara, joka ympäröi lapsia joka puolelta. Lapset hyödyntävät omissa leikeissään näitä aineksia, kuten konsolipelejä ja televisio-ohjelmia. Samoin lasten omaehtoinen taiteellinen ilmaisu sisältää vaikutteita mediakulttuurin tyyleistä ja hahmoista. (Pääjoki 2016, 118.) Lapset tuovat mediaa myös päiväkotiin. He leikkivät medialeikkejä ja puhuvat ja piirtävät aiheesta kuvia. Aihioita medialeikkeihinsä lapset ottavat erityisesti näkemistään lastenohjelmista, joista suosituimpia leikinaiheita keväällä 2007 kerätyssä aineistossa olivat muun muassa Winx, Bratz, Pokemon, Turtles ja Transformers. Mediateknologia, kuten Internet ja kännykät ja erilaiset tietokone- ja konsolipelit antavat myös lapsille ideoita medialeikkeihin. (Pennanen 2009, 187.)

Esiopetuksessa lapsilla on mahdollisuuksia sosiaalisten taitojensa vahvistamiseen monipuolisen vuorovaikutuksen avulla. Lasten on tärkeää oppia myös arvostamaan ihmisten yhdenvertaisuutta ja omaa ainutlaatuisuuttaan. (Opetushallitus 2014, 12.) Emotionaalinen tasapaino ja myönteinen minäkäsitys ovat perustana sille, että lapsi on valmis hyväksymään erilaisuutta, auttamaan muita tai tekemään yhteistyötä monenlaisten aikuisten ja lasten kanssa. Lapsen pelot, arkuus ja ahdistus taas ehkäisevät sosiaalisen vuorovaikutuksen syntymistä tai siitä nauttimista. Lapsen kyky toimia vuorovaikutustilanteissa ja sosiaalisissa suhteissa on oleellinen perusvalmius ja keskeinen varhaiskasvatuksen tavoite siksi, että ihmisen kehittymisen ja koko oppimisen perusta on sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa. (Heikka, Hujala & Turja 2009, 23.)

Ryhmäsosialisaatioteoria olettaa, että lapsen sosialisointi ja persoonallisuuden kehityksen merkittävin konteksti on vertaisryhmä (Harris 2000, 269; Salmivalli 2005, 166.) Persoonallisuutta muokkaavat ympäristötekijät eivät ole kotona, lapsen ja vanhemman kahdenvälisessä suhteessa tai kodin kasvatusilmapiirissä, vaan vertaisryhmässä kodin

ulkopuolella (Salmivalli 2005, 166). Esimerkiksi kulttuuri ei välity suoraan aikuisilta kuten vanhemmilta lapselle, vaan aikuisten muodostamalta vertaisryhmältä tai muista informaation lähteistä kuten median kautta. Tästä vertaisryhmästä se siirtyy lasten vertaisryhmälle ja sitä kautta lapsille. Vertaisryhmä on erityisen tehokas sosiaalisen kehityksen kenttä, koska siinä lapsi huomaa todella jäävänsä ryhmän ulkopuolelle tai tulevansa torjutuksi, mikäli hän toimii tavalla, jota toiset eivät hyväksy. (Salmivalli 2005, 171 – 181.) Pienestä asti lapset hakeutuvat samaa sukupuolta olevan vertaisen seuraan. Tytöt suosivat tyttöjä leikkitovereinaan ja pojat poikia (Salmivalli 2005, 159). Sisäisten tuntemusten, kuten käyttäytymisaipumusten ja kiinnostuksen perusteella lapset luokittelevat itsensä tiettyyn sukupuolikategoriaan ja mukautuvat tämän kategorian normeihin. Jotkut tytöt saattavat haluta leikkiä mieluiten poikien kanssa ja jos he ovat riittävän urheilullisia, heidät saatetaan hyväksyä poikien ryhmään. (Harris 2000, 287 – 290.)

Leikki on lapselle tärkeä oppimisen väline ja lapsen oma käsitys itsestä alkaa muodostua leikin avulla. Lapset ovat aktiivisia toimijoita leikkiessään: tutkivat ympäröivää maailmaa, muodostavat merkityksiä kokemuksistaan ja luovat sosiaalisia suhteita. Leikissä lapset rakentavat käsityksiä itsestään ja muista ihmisistä, lapsista ja aikuisista. (Opetushallitus 2018, 22 – 39.) Lapset näyttävät merkitykselliset kokemuksensa leikissä ja heillä on säilyttävä oikeus kontrolloida omaa leikkiään (Heikka, Hujala & Turja 2009, 26). Leikki on erittäin tärkeä osa sukupuolesta oppimista ja lapset alkavat tutkia ja ymmärtää myös sukupuolirooleja mielikuvituksen leikin kautta. (Chick, Heilman-Houser & Hunter 2002, 149.)

Lasten leluvalinnoissa näkyy usein sukupuolittuneisuus (Alasaari & Katainen 2016, 18; Cherney & Dempsey 2010, 653). Näihin sukupuolittuneisiin mieltymyksiin vaikuttavat todennäköisesti sekä biologiset että ympäristötekijät kuten perhe ja ikätoverit. Myös media vaikuttaa lasten leluvalintoihin. (Cherney & Dempsey 2010, 653.) Leluvalinnat taas voivat vaikuttaa jopa lapsen kognitiiviseen kehitykseen. Suunnitellut leikkipaikat vaikuttavat siihen, mitä siellä leikitään ja miten leikitään. Lasten toiminta

eriytyy sukupuolittuneisuuden mukaan, kun sukupuolitetut leikit ja lelut asetellaan esimerkiksi eri puolille huonetta. (Alasaari & Katainen 2016, 17–18.)

Amerikkalaisen tutkimuksen mukaan, lasten leikki oli monitahoisinta silloin, kun lapset leikkivät tyypillisillä tyttöjen leluilla. Poikia tulisikin kannustaa leikkimään tytöille mielletyillä leluilla, koska monipuolinen leikki voi vaikuttaa positiivisesti lapsen kognitiiviseen kehitykseen. (Alasaari & Katainen 2016, 18.) Useat tutkimukset kuitenkin osoittavat, että pojat ovat vähemmän joustavia lelujen valinnassa ja leikkikäyttäytymisessä (esim. Ashton, 1983; Cherney & Dempsey 2010, 654; Kourilsky & Campbell, 1984). Pojat joutuvat myös helpommin muiden poikien pilkkaamiksi, jos he leikkivät tyttöjen kanssa tai edes istuvat tytön viereen. Aikuisen läsnäolo lisää ystävällistä vuorovaikutusta tyttöjen ja poikien välillä. (Harris 2000, 291.) Kun pojat niin sanotusti tunkeutuvat tyttöjen reviirille, he menevät huomattavan pitkälle puolustaakseen omaa sosiaalista ryhmäänsä ja tilaansa. Tytöt ja pojat asettuvat toisiaan vastaan ”tyttö- ja poika -vastaisten” -ryhmien leikeissä ja peleissä kuten esimerkiksi koripallossa ja naruhyppelyssä. (Goodwin 2011, 270.)

2.4 Sukupuolirooleihin liittyvät odotukset kasvattajien toiminnassa varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus 2018, 33) mukaan oppimisympäristöjen suunnittelulla ja kehityksellä voidaan vaikuttaa sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Tämä taas mahdollistaa perinteisten sukupuolistereotyyppien rikkomista. Kasvattajan omat sukupuoleen liittyvät elämäkokemukset voivat näkyä heidän työssään siten, että heidän toimintaansa ohjaa sukupuoleen liitetyt käsitykset ja oletukset. (Ylitapio-Mäntylä 2009; Ylitapio-Mäntylä 2017, 277–283.) Ilman tietoa sekä aikuisten että ammattikasvattajien ymmärtävää keskusteluotetta lapsella ei voi olla

aktiivista roolia oman seksuaalisuutensa ja sukupuolensa ymmärtämisessä (Vilkkä 2010, 138).

Lasten toiminta saattaa herättää myös aikuisten käsityksiä sukupuoleen liitetystä käytöksestä ja toiminnasta. Sukupuolistereotypiat ovatkin usein aikuisilta lähtöisin, kun taas lasten toiminta voi olla hyvinkin sukupuolisia oletuksia rikkovaa (Ylitapio-Mäntylä 2009). Kasvattajien tuleekin työssään tiedostaa ja kyseenalaistaa sukupuolistavia tottumuksia. (Ylitapio-Mäntylä 2017, 280–286.) Opettajan tehtävä on tarkkailla yksittäisen lapsen toimintaa ja myös lasten toimintaa ryhmässä. Suhtautumistavoiltaan ja temperamentiltaan erilaiset lapset voivat sosiaalisten taitojensa perusteella selviytyä elämässään hyvin. Ympäristön täytyy kuitenkin hyväksyä lapsi sellaisena kuin hän on. Lapsen itsetunnon kehitys, kasvu sosiaalisuuteen ja selviytymiskeinojen kehittyminen edellyttävät kasvattajalta kykyä ymmärtää ja hyväksyä lapsen yksilöllisyyttä. (Heikka, Hujala & Turja 2009, 26–40.) Kasvattajat rajoittavat tyttöjen ja poikien leikkitiloja eri tavoin. Aikuiset usein ohjaavat poikia isompiin tiloihin leikkimään, koska poikien ajatellaan leikkivän vauhdikkaammin kuin tyttöjen. Pojat leikkivät kiipeämis- ja hyppimisleikkejä ja tytöt hiljaisempia leikkejä kuten nukke- ja hoivaleikkejä. Tytöt leikkivät lähempänä aikuisia ja pojat liikkuvat päiväkodin tiloissa vapaammin. (Ks. Robinson & Diaz 2006; Wahlström 2003; Ylitapio-Mäntylä 2009; Ylitapio-Mäntylä 2017, 281.)

Sukupuolitettua maailmaa ja seksuaali- ja sukupuolistereotypioita luodaan, ylläpidetään ja uusinnetaan kaikilla sosiokulttuurisilla tavoilla niin perheessä, päiväkodissa, koulussa, televisiossa, urheilussa, internetissä, kuvissa ynnä muissa, joita ne kaikki tuottavat tai jättävät tuottamatta tietoisesti (Vilkkä 2010, 112). Aikuinen on pienille lapsille ihailun kohde ja roolimalli. Lapset havainnoivat kasvattajan toimintaa pyrkien miellyttämään häntä, koska aikuinen on heille myös auktoriteetti. Kun lapset huomaavat, että pojat ohjataan jalkapallon pelaamiseen ja tytöt kotileikkeihin, he valitsevat leikkinsä sen mukaisesti ollakseen aikuiselle mieliksi. Lapset tiedostavat mitkä leikit kuuluvat tytöille ja mitkä leikit taas pojille. (Ylitapio-Mäntylä 2012d, 91–97.)

Kasvattajien pitää auttaa lapsia löytämään stereotyyppisen mallin ympärillä oleva liikkumavara (Vilkkä 2010, 133). Sukupuoli ei saisi rajoittaa toimimista, vaan lasten mahdollisuuksia pitäisi laajentaa heidän oman kiinnostuksensa mukaisesti. Sukupuolittunut työnjako on usein tiedostamaton ja näkymätön toimintatapa. Kasvattajiksi päiväkoteihin ja harrastuksiin tarvitaan sellaisia miehiä ja naisia, jotka opettajina ja ohjaajina toimivat tasavertaisesti tiedostaen sukupuolittuneita käytäntöjä. He ohjaavat poikia ja tyttöjä näiden oman kehityksen ja innostuksen mukaisesti ilman, että sukupuoli rajoittaa tai alkaa tuottaa tietynlaista toiminnan tapaa. Tällöin tuetaan lapsen minäkuvan rakentumista, kasvua ja edistetään hänen hyvinvointiaan. (Ylitapio-Mäntylä 2012d, 91 – 97.)

2.5 Sukupuolen moninaisuus ja sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa

Kun havainnoimme ihmisiä, keräämme heistä usein sukupuolitettua tietoa. Sukupuolen sanotaan olevan kaikissa kulttuureissa oleellinen ja dominoivakin sosiaalinen luokitteluperuste. (Likitalo-Lehtinen 1998, 17.) Ylitapio-Mäntylän (2012a, 16-18) mukaan sukupuoleen kasvattaminen on ympäristön kautta tulevaa tiedostamatonta ja hienovaraista ohjausta. Lasten täytyy saada kokea asioita ja toimia niin, että he oppivat ymmärtämään sukupuolen moninaisuuden. Päiväkodin henkilökunnan, lasten ja lasten vanhempien kanssa tulisi puhua päiväkodissa sukupuolen moninaisuudesta. Avoimuus on todella oleellinen asia, koska meidän yhteiskunnassamme liitetään edelleen tabuja sukupuolen moninaisuuteen. Kulttuurissamme kuvitellaan, että tiedämme, miten lapsi tulee ilmaisemaan ja kokemaan sukupuoltaan. Jos taas kuvitelmamme eivät toteudukaan, hämmennymme. Sukupuolen moninaisuudesta puhuminen ei yleensä olekaan vaikeaa lapsille, vaan aikuisille. Tämä johtuu siitä, että meidät on kasvatettu olemaan näkemättä itsessämme ja toisissa ihmisissä sukupuolen monimuotoisuutta. Tämä taas saattaa tarttua aikuisista lapsiin. (Huuska & Karvinen 2012, 33-47.)

Sukupuolen moninaisuuden arkipäiväistäminen ja näkyväksi tekeminen myös ennaltaehkäisiksi kiusaamista (Alasaari & Katainen 2016, 16; Huuska & Karvinen 2012, 48). Alasaari ja Katainen (2016, 15) mainitsevat myös, ettei esimerkiksi kouluissa tai päiväkodeissa vielääkään sukupuolen moninaisuus näy. Sukupuolten tasa-arvo on kirjattu yhdeksi varhaiskasvatuksen tavoitteista, jolloin täytyy pyrkiä ymmärtämään sukupuolen moninaisuutta isommassa kuvassa. Marita Karvinen (2010, 111) on kuitenkin sitä mieltä, että nykyään tietous sukupuolen moninaisuudesta on kasvanut ja tätä tietoa opettajat tarvitsevat työssään. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2018, 45) todetaan, että lähiyhteisön moninaisuutta täytyy tarkastella lasten kanssa ja tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat samanarvoisia, vaikka ovatkin erilaisia.

Identiteetin avulla määrittelemme, keitä olemme ja samaistumme samalla toisiin samankaltaisiin ihmisiin ja ihmisryhmiin (Mäkinen 2017, 98). Syrjäläisen ja Kujalan (2010, 30–38) mukaan lapsen sukupuoli-identiteetin kehitys ja lapsen itsearvostus vahvistuvat, kun lapsen sukupuoli otetaan huomioon sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja yhteisöissä. Koulu- ja koulutusvuodet ovat sitä aikaa, kun lapsen ja nuoren identiteetti rakentuu. Ei ole yhdentekevää, millaisena he kokevat itsensä tyttöinä tai poikina, naisina tai miehinä. Mäkisen (2017, 107) mukaan moninaisemmat toimintakentät täyttävät nykypäivänä lapsen maailman aiempaa enemmän. Muuttuva maailma heijastuu lasten elämään ja moninaisten identiteettien rakentumiseen. Tämän päivän maailmassa lapset määrittävät ja tulevat määritetyiksi, ottavat selkoa itsestään ja toisista.

Lapsia ei voi katsoa ainoastaan ominaisuuksien, olosuhteiden, esteiden ja pyrkimysten summina. Identiteetillä sanotaan olevan kaksi puolta: yksilön kokemus ja ympäristön kokemus. Moninaiset suhteet ympäristöön vaikuttavat omaan itseen kasvamisessa. Jokaisella meistä on omanlainen identiteetti tai monia identiteettejä. Identiteettiä pidetään myös välineenä, jonka avulla voimme pohtia persoonallisen, yksityisen ja yhteisöllisen kuulumisen,

olemisen ja samastumisen yhteyksiä toisiinsa. (Mäkinen 2017, 96.) Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus 2014, 13) mukaan lasten mielipiteitä täytyy kuunnella ja heidän identiteettiensä kehitystä tukea.

Ylitapio-Mäntylän (2017, 277) mukaan sukupuoliset tavat ja tottumukset näkyvät varhaiskasvatuksessa, esimerkiksi vuorovaikutussuhteissa. Opettajien toiminta vaikuttaa siihen, millaisena pojat ja tytöt itsensä näkevät. Tasa-arvoa täytyy edistää ja sukupuolten väliseen tasa-arvoon vaikuttaminen edellyttää opettajilta tietotaitoa erilaisiin keinoihin liittyen. Tyttöjen ja poikien samankaltaisuuteen pyrkiminen ei ole tavoite, vaan molemmat sukupuolet on otettava huomioon. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 26.)

Lapsikeskeisyys- ja lapsilähtöisyyspuheet yleistyivät 1990-luvulla ja näihin puheisiin liittyi pyrkimys ottaa huomioon jokaisen lapsen yksilöllisyys. Teemallisten kokonaisuuksien ja pedagogisten sisältöjen tulisi rakentua niin, että ne lähtevät lasten aiemmista kokemuksista ja kiinnostuksenkohteista ja mahdollistavat heidän oma-aloitteisuuttaan sekä tiedon rakentumista aiemmin opitun perustalle (mm. Bredekamp & Rosegrant 1992a, b; Turja 2017, 40--50). Lapsen luottamus itseen ja muihin kasvaa silloin, kun hän ymmärtää ympäristöään ja tulee siinä kuulluksi ja ymmärretyksi. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2018, 20) ja Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2014, 15) sanotaan, että ”jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi yksilönä ja yhteisön jäsenenä”. Lasten tulee saada kokemuksia siitä, että heitä arvostetaan, heistä ollaan kiinnostuneita ja että he ovat monipuolisia ja kokonaisvaltaisia yksilöitä, joilla on mielipiteitä ja näkemyksiä (Opetushallitus 2014, 22; Leskisenoja 2019, 30). Leskisenoja (2019, 73) korostaa myös jokaisen lapsen vakuuttamista siitä, että hän kelpaa ja riittää sellaisena kuin on.

Ylitapio-Mäntylän (2017, 279) mukaan niin lapset kuin aikuisetkin tekevät sukupuolisia jakoja toiminnassaan. Lapset havainnoivat ympärillään tapahtuvaa toimintaa ja oppivat toimimaan sukupuolensa määrittelemällä

tavalla oikein. (Lehtinen 2009.) Jukka Lehtosen (2010, 91) mukaan lapsia kasvatetaan tyypillisesti joko poikina tai tyttöinä heidän ruumiillisten ominaisuuksiensa perusteella. Heitä esimerkiksi puetaan kuin tyttöjä tai poikia tai heille puhutaan kuin tytöille tai pojille. Varhaisimmasta lapsuudesta alkava ruumiin sukupuolittaminen saa sukupuoliset erot näyttämään ja tuntumaan luonnollisilta ja näin ollen mahdollistaa läpi elämän kulkevan ruumiillisten eroavaisuuksien toteutumisen (Martin 2008, 205). Thorne (1993) puhuu lasten parissa vallitsevasta rajatyöstä, jossa erottautumista tehdään leikkimielty mysten, pukeutumisen ja tilan käytön keinoin sekä ruumiillista käyttäytymistä että vastakkaista sukupuolta toiseuttamalla. (Kuukka 2015, 161-162.) Lapset, jotka haastavat sukupuolirooleja käytöksellään, esimerkiksi leikeillä, pukeutumisella ja tyyleillä, saavat osakseen monenlaista kohtelua niin aikuisten kuin lastenkin toimesta. Lapsen sukupuolikokemuksen ja ilmaisun hyväksymiseen liittyvästä aihepiiristä pitäisi olla enemmän tietoa saatavilla, jotta vanhempia osattaisiin tukea asiassa paremmin. (Lehtonen 2010, 91.)

Ylitapio-Mäntylän (2017, 280) mukaan sukupuolen esiin tuominen voi olla pakonomaista toimintaa. Jos lapsi esittää sukupuoltaan muiden mielestä väärin, voidaan hänet pakottaa kehotusten ja rangaistusten avulla toimimaan sukupuolisesti oikeiden ja hyväksytyjen arvojen mukaisesti. Epäonnistunut sukupuolinen ilmaisu voi johtaa esimerkiksi hylätyksi tulemiseen. Sukkahousut eivät ole osa poikien pukeutumista tai jos tytöt pukeutuvat miehisiin asuihin, saattavat he saada muilta ryhmän jäseniltä kummastelevia katseita. Kaupan hyllyillä on selkeästi näkyvillä sukupuolen mukainen luokittelu. Vaatteet, värit ja lelut jaetaan poikien tai tyttöjen mukaan (Paechter 2007; Ylitapio-Mäntylä 2012c, 71). Aikuiset tuottavat tätä sukupuolistavaa vaatteiden, esineiden ja lelujen maailmaa lapsille (Ylitapio-Mäntylä 2017, 281). Syrjäläisen ja Kujalan (2010, 31) mukaan lapsen pitäisi saada käyttäytyä omalle sukupuolelle tyypillisellä tavalla, jotta hänen identiteettinsä selkiintyisi. Lapsen on kuitenkin hyvä kokeilla myös tyypillisiä vastakkaisen sukupuolen leikkejä. Usein kuitenkin muun muassa vääränlainen pukeutuminen

hämmentää, etenkin aikuisia. Lapset suhtautuvat usein avarakatseisesti sukupuoleen ja kyseenalaistavat aikuisten rakentamia rajoja. (Ylitapio-Mäntylä 2012c, 74 – 79.)

Jukka Lehtonen (2010, 91) sanoo, että kasvatusinstituutioiden työntekijät aiheuttavat sukupuolipaineita lapsissa. Lisäksi lasten omat kulttuuriset sukupuoleen liittyvät jäsentelyt, joiden mukaan määritellään minkä pituiset hiukset tai minkä väriset vaatteet lapsella saisi olla, jotta hänet hyväksyttäisiin joko pojaksi tai tytöksi, aiheuttavat myös sukupuolipaineita. Jos kasvuympäristö on avoin ja hyväksyvä, lapsen on helpompaa ilmaista sukupuoltaan kokemallaan tavalla. Hänen ei tarvitse alkaa piilottaa kiinnostuksen kohteitaan, persoonaansa tai toiveitaan (Huuska & Karvinen 2012, 36). Aikuisten tietoisuutta lasten hyvinvoinnin ja elämämpiirin rakentumisen kannalta tärkeistä asioista täytyy edistää jatkuvasti, koska se on lasten ruumiillisuuteen liittämien merkitysten esille tuomisen tarkoitus (Kuukka 2015, 12).

Lasten joukossa saattaa olla myös niin sanottuja poikatyttöjä ja tyttöpoikia, jotka esimerkiksi ilmaisevat sukupuoltaan vastakkaisen sukupuolen tavoin (Huuska & Karvinen 2012, 33). Niin sanotut tyttöpojat ja poikatytöt ovat tuttuja kerhoista ja päiväkodeista. Alakoulussa oleva tyttö, joka viihtyy poikien seurassa ja pukeutuu poikamaisesti, ei välttämättä herätä yhtä suurta huolta tai huomiota kuin poika, joka haluaisi koulussakin jatkaa elämistä kuin olisi tyttö. Tyttömäinen poika saa harvemmin arvostusta osakseen, kun taas poikamaista tyttöä voidaan arvostaa. (Karvinen 2010, 112 – 113.) Pojat eivät kuitenkaan pue mekkoja tai hameita yllään sen vuoksi, että haluaisivat olla tyttöjä. Tytöt saattavat kuitenkin venyttää rajoja enemmän niin kutsutuista feminiinisistä toiminnoista maskuliinisiin ja heille suodaan enemmän liikkumavaraa. Esimerkiksi kotileikeissä tyttö voi haluta olla isä haluamatta kuitenkaan olla poika. (Ylitapio-Mäntylä 2012c, 76.) Sekin on toki mahdollista, että lapsi kokee olevansa sukupuoleltaan tyttö, vaikka hän olisikin biologisesti poika ja tästä syystä haluaa pukeutua mekkoihin tai hameisiin. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan käsitellä esimerkiksi

transsukupuolisuutta. On tärkeää myös tiedostaa, että lasten ja aikuisten motiivit pukeutua tai pukea lapsi tietynlaisiin vaatteisiin sekä tulkinnat vaatetuksesta saattavat olla hyvinkin erilaisia ja toisistaan poikkeavia. (Kuukka 2015, 113; Wilska 2001, 69.)

Sukupuolisensitiivisyydessä sukupuoli nähdään eri näkökulmista, kuten biologisena, sosiaalisena ja kulttuurisena (Syrjäläinen & Kujala 2010, 31; Ylitapio-Mäntylä 2012a, 26). Syrjäläisen ja Kujalan (2010, 31) mukaan sukupuolisensitiivisyydessä otetaan huomioon sukupuolinäkökulma kaikessa toiminnassa. Sukupuolen huomioon ottaminen on myös kasvatuksessa ja opetuksessa todella tärkeää (Syrjäläinen & Kujala 2010, 25). Sukupuolisensitiivisyyden ihanteena pidetään kasvatuksen sukupuolisten käytäntöjen purkamista. (Ylitapio-Mäntylä 2017, 283-284.) Ylitapio-Mäntylän (2012b, 64) mukaan sensitiivinen kasvattaja on sensitiivinen myös sukupuolen kohdalla. Lasten tulee saada kokeilla myös tyypillistä vastakkaisen sukupuolen toimintaa, eikä aikuinen pakota lasta tiettyyn sukupuoliseen rooliin tai muottiin. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2018, 30) sanotaan, että myönteinen kokemus nähdäksi ja kuulluksi tulemisesta ja sensitiivinen kohtaaminen vahvistavat lasten osallisuutta. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2014, 15) taas mainitaan, että lasten tasa-arvoisuuteen sisältyvät muun muassa sukupuolten ja mielipiteiden tasa-arvo.

3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tytöt, pojat, miehet ja naiset halutaan nähdä tietynlaisina eli muodostamme mielessämme sukupuolistereotyyppioita. Poikien ja tyttöjen odotetaan käyttäytyvän heidän sukupuolensa edellyttämällä tavalla (Syrjäläinen & Kujala 2010; Ylitapio-Mäntylä 2012a). Esimerkiksi päiväkotiympäristössä kasvattajilla on iso vastuu siitä, vahvistavatko vai rikkovatko he esimerkiksi sanomisellaan ja ohjaamisellaan yhteiskunnassamme näyttäytyviä sukupuolisia oletuksia (Ylitapio-Mäntylä 2009). Lasten tulisi kokeilla myös tyypillistä vastakkaisen sukupuolen toimintaa ja leikkiä (Alasaari & Katainen 2016). Kasvattajien tulisi kannustaa lapsia osallistumaan erilaisiin sukupuoliroolien rajojakin rikkovaan toimintaan. Sukupuolirooleista ja sukupuolistereotyyppioista on puhuttu jo vuosia, jos ei jopa vuosikymmeniäkin. Uudempia tutkimuksia sukupuolesta juuri näistä näkökulmista ei löydy kovinkaan montaa, vaikka sukupuolen moninaisuuteen liittyvät aiheet ovat nykypäivänä hyvinkin tärkeitä ja ajankohtaisia. Odotan ja oletankin, että sukupuolta tutkitaan lisää lähivuosina ja monista eri näkökulmista.

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, millaisina esiopetusikäisten lasten sukupuoliroolit ilmenevät lasten ja kasvattajien toiminnassa päiväkotiryhmässä. Tutkimuskysymykseni jakautuu kahteen alakysymykseen ja olen muotoillut tutkimuskysymykseni seuraavalla tavalla:

1 Miten esiopetusikäisten lasten sukupuoliroolit ilmenevät päiväkotiryhmän toiminnassa?

1.1 Miten sukupuoliroolit ilmenevät päiväkotiryhmässä esiopetusikäisten lasten ja heidän kasvattajiensa päivittäisessä toiminnassa?

1.2 Miten sukupuoliroolit ilmenevät esiopetusikäisten lasten välisissä vuorovaikutustilanteissa?

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Etnografia tutkimuksen lähestymistapana ja lapset osallisina etnografisessa tutkimuksessa

Tutkimukseni on etnografinen, laadullinen tutkimus. Etnografisessa tutkimuksessa on tarkoitus tutkia esimerkiksi erilaisissa kulttuureissa toimivia ihmisiä ja heidän toimintaansa. Etnografista tutkimusotetta hyödynnetään muun muassa toimintakulttuurien tai erilaisten yhteisöjen tutkimisessa. (Fetterman 1998; Hammersley & Atkinson 2007). Etnografisen tutkimuksen tarkoituksena on näyttää, miten tietyssä toimintaympäristössä toimitaan ja miten tässä ympäristössä olevat ihmiset kokevat oman ja muiden toiminnan. Tutkimukseni toimintaympäristönä toimi päiväkotia ja yhteisönä siellä havainnoimani päiväkotiryhmän esiopetusikäiset lapset ja ryhmässä toimivat aikuiset. Laadullisena, empiirisenä tutkimusotteena etnografiaa käytetäänkin juuri silloin, kun halutaan tutkia arkista ja tavallista toimintaa ja jäsentää sitä systemaattisesti. (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 21; Valli 2018, 232.)

Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto (2014, 7–8) toteavat kokemusten olevan tärkeä osa etnografiaa. Tutkittavien kanssa syntyvä vuorovaikutus ja kentältä kerättävät aineistot määrittävät koko prosessin kulkua ja vaikuttavat myös tutkimuksen lopputulokseen. Ryhmän aikuisten kanssa oli helppo keskustella asioista, koska tunnelma oli lämmin, avoin ja vastaanottavainen. Myös lapset olivat sosiaalisia ja vastaanottavaisia. Etnografisessa tutkimuksessa kentällä pyritään muodostamaan yksittäisten havaintojen pohjalta yleistyksiä, jotka voidaan liittää arjen toimintaan (esim. Lappalainen 2007; O'Reilly 2011). Etnografia sisältää jatkuvan pyrkimyksen sijoittaa tiettyjä kohtaamisia, ymmärryksiä ja tapahtumia täydellisempään, mielekkäämpään kontekstiin (Tedlock 2000, 455). Etnografia voidaan ymmärtää tutkimusotteen lisäksi myös menetelmänä, tutkimuksen lähestymistapana, tutkimusprosessin teoriana, tutkimustyylinä tai tutkimusstrategiana (ks. esim. Marttila 2014, 363; Palmu 2007b, 160; Rantala 2007, 127).

Kentälle sisäänpääsy on yleinen puheenaihe etnografisessa tutkimuskirjallisuudessa. Kenttänä toimii usein jokin yhteisö tai osa kulttuuria, jonka toimintaan tutkija liittyy mukaan. (Palmu 2007, 139; Paloniemi & Collin 2018, 237.) Tutkimuksessani kentälle eli päiväkotiryhmän arkeen astuminen ja sisäänpääsy sujui hyvin ja pääsinkin melko nopeasti juttelemaan ryhmän aikuisten ja myös lasten kanssa. Lapset ja aikuiset ottivat minut lämpimästi vastaan, ja minulle tuli nopeasti sellainen olo kuin olisin ollut ryhmän mukana jo paljon pidempään. Kysyin lapsilta heti ensimmäisenä päivänä kentälle astuessani, että saanko tulla heidän leikkiään ja toimintaansa katsomaan ja havainnoimaan. Kerroin myös, että olisin heidän ryhmänsä mukana noin 2-3 viikkoa muutaman tunnin päivässä. Kukaan lapsista ei vastannut kieltävästi, vaan he ottivat minut hyvin vastaan. Myös aikuisten kanssa kävimme keskustelua siitä, mihin havainnointini tarkemmin kohdistuu ja mihin ei. Tutkija tasapainotteleekin tavoitteidensa, vaihtuvien tilanteiden ja monimuotoisen aineiston välillä. Etnografisessa tutkimuksessa keskeisenä ulottuvuutena on subjektiivisuus. (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 14-21.)

Etnografisessa tutkimuksessa tutkijalle on oleellista toiminta tutkimuskohteena olevan yhteisön tai kulttuurin arjessa. Etnografi peilaa omia kokemuksiaan näkemiinsä ja kuulemiinsa havaintoihin ja tekee niiden pohjalta omat tulkintansa. Tutkimuksesta tekee poikkeuksellisen sen tunnepitoisuus ja se, että tutkimuksessa ollaan fyysisesti mukana tutkittavan yhteisön toiminnassa. (Lappalainen 2007, 10.) Outi Fingerroosin ja Jukka Jouhkin (2014) mukaan tutkijan monipuolinen tutustuminen tutkittaviin maailmoihin ja ihmisiin on yksi etnografian vahvuuksista. Tutkija paneutuu vaikeisiin kysymyksiin ja on valmis pohtimaan asioita myös omien näkemystensä näkökulmasta. Etnografian tavoitteena on myös löytää uusia näkökulmia asioihin, joten omaa toimintaa täytyy suhteuttaa kentällä tapahtuvaan toimintaan. (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 8). Ihmiset ovat ennakkoluuloisia ja vaikutuksille alttiita, joten myös etnografit ovat ennakkoluuloisia ja vaikutuksille alttiita. Havainnot ja tulkinnat yhdistyvät

toisiinsa ja ennakko-oletukset ja kulttuuriset merkitykset vaikuttavat aina jossain määrin siihen mitä etnografit näkevät ja kuulevat. (Ehn 2014, 74.)

Etnografian tekeminen mahdollistaa tutkijan omien oletusten ja itsestäänselvyyksien kyseenalaistamista ja oman tietämisen purkamista. Tutkijan ja tutkittavien suhteesta tekee poikkeuksellisen esimerkiksi sen henkilökohtaisuus. (Hakala & Hynninen 2007, 214.) Valitsin tutkimukseni lähestymistavaksi etnografian juuri siksi, että pääsisin kyseenalaistamaan omia oletuksiani ja itsestäänselvyksisiä. Minulla on omat käsitykseni tutkimukseni tutkimuskohteesta eli sukupuolirooleista lasten keskuudessa ja olin myös niin sanottu rajojen rikkoja omassa lapsuudessani. Olin poikatyttö eli tyttö poikien joukossa ja minun elämäni kasvattajat ovat antaneet minun olla semmoinen kuin olen ja tehdä omat valintani. Kaikkien kohdalla näin ei ole ja usein tytöt ja pojat ajautuvat erilleen toisistaan. Tähän olettamukseen saa parhaiten vastauksen juuri etnografisella lähestymistavalla havainnoimalla lasten ja myös aikuisten toimintaa.

Triangulaatio olisi saattanut mahdollistaa vielä rikkaamman aineiston hyödyntämisen, mutta koin että omassa tutkimuksessani havainnointi ja kenttämuistiinpanojen laatiminen riittävät tarpeeksi laajan aineiston keräämiseen. Kun tutkimuksessa hyödynnetään esimerkiksi erilaisia aineistoja, puhutaan triangulaatiosta. (ks. Brewer & Hunter 1989). Menetelmätriangulaatiossa tutkitaan tutkimuskohdetta useilla eri tutkimus ja -aineistonhankintamenetelmillä. (Eskola 1998, 68-70.) Minulle ehdotettiin myös videoinnin tai ääninauhurin hyödyntämistä kentällä. Koin videoinnin kuitenkin olevan haastavaa ja tuovan omat paineensa tutkittaville ja tästä syystä, en kokenut sitä myöskään eettisestä näkökulmasta hyväksi aineistonkeruumenetelmäksi. Minä myös siirryin paljon paikasta toiseen havainnoimaan, joten koin, että vihon ja kynän kanssa se oli helppoa ja nopeaa. Nauhurin hyödyntämisen taas koin liian työlääksi menetelmäksi ja ajattelin, että puheesta ei välttämättä saisi aina selvää. Nauhojen kuunteleminen ja niiden kirjoittaminen puhtaaksi tietokoneelle olisi ollut pitkä prosessi. Luotin

eniten omiin aisteihini ja siihen, että näen ja kuulen paljon asioita, kun vaan pystyn keskittymään havainnointihetkellä olennaiseen.

Sirpa Lappalaisen (2007, 66) mukaan etnografinen astuminen lasten yhteisöihin on nähty niin sanottuna poliittisena projektina äänen antamiseksi niille, jotka eivät tule muuten kuulluksi (ks. esim. James 2001). Lapset täytyy ymmärtää toimijoina, oman elämänsä asiantuntijoina ja tämä on keskeinen metodologinen lähtökohta (Alanen 2001). Tutkija usein kuitenkin hakee paikkaansa kentällä jostain aikuisten ja lasten välistä (Lappalainen 2002; 2007, 65). Yksi keskeinen keskustelu liittyen lasten parissa tehtävään tutkimukseen on ollut pohdinta siitä, missä määrin ja miten aikuisen tutkijan on mahdollista päästä osallistumaan lasten maailmaan. Lasten näkökulman tavoittamiseksi etnografit ovat kehittäneet erilaisia lähestymistapoja. Lasten aktiviteetteihin heittäytyminen ja kieltäytyminen aikuisen positioista häivyttäisi aikuisuuden lasten silmistä (Lappalainen 2007, 66-75).

4.2 Tutkittavat ja havainnointi aineistonkeruumenetelmänä

Tutkimusaineistoni on kerätty etnografisesti havainnoimalla erään pohjoissuomalaisen päiväkodin esiopetusryhmää. Havainnoitavaan ryhmään kuului kaiken kaikkiaan 22 lasta, mutta rajasin tutkimusainestooni pelkästään esiopetusikäiset lapset. Esiopetusikäisiä lapsia oli yksitoista, joista neljä oli tyttöjä ja seitsemän poikia. Kasvattajia havainnointiryhmässä oli kolme. Esiopetusikäiset lapset toimivat pääsääntöisesti yhtenä isompana ryhmänä 5-vuotiaiden lasten kanssa, mutta esiopetusikäisille oli myös päivittäin omia tuokioita. Havainnointiaika sijoittui alkutalvelle marras-joulukuulle. Havainnoin päiväkotiryhmän toimintaa 12 päivänä lyhimmillään yhden tunnin kerrallaan ja pisimmillään kolmen tunnin ajan. Havainnointiaikaa kertyi 24 tuntia.

Havainnointia on hyvä järjestää eri aikoina. Useammalla havainnointikerralla pyritään varmistamaan muun muassa käytetyn

aineistonkeruun tarkkuus. (Eskola 1998, 213–214.) Havainnointiaikaa en halunnut tuntimäärällisesti pitkittää, koska noin kahden tunnin havainnointiajan pystyi vielä hyvin keskittymään. Mielestäni lapsimäärä tutkimuksessani oli juuri oikea, koska pystyin havainnoimaan lähes jokaista lasta saman verran. Toki osa lapsista oli useammin päiväkodissa kuin toiset, mutta jokaisesta sain tehtyä merkittäviä havaintoja aineistoani ajatellen. Merleau-Pontyn mukaan (1945, 10) tieteellistä havaintoa tulisi tarkastella tutkimuskohteen luonnollisessa ympäristössä, koska silloin se tehdään juuri siinä kontekstissa missä se ilmenee. Tämä on muun muassa havainnointiin perustuvan etnografisen tutkimuksen edellytys. (Vilka 2006, 6–33.) Minun tutkimuksessani toteutuivat luonnollisessa ympäristössä tehdyt havainnot, koska konteksti missä aineistoni keräsin, oli koko ajan havainnoitavan esiopetusryhmän ja ryhmään kuuluvien kasvattajien päiväkotiympäristö.

Ihmiset sanovat toimivansa tietyllä tavalla, ja havainnoinnin avulla voidaan vahvistaa pitävätkö nämä puheet paikkansa. Havainnoinnin avulla voidaan saada myös tietyssä hetkessä ilmenevää tietoa esimerkiksi jonkin ryhmän toiminnasta. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2016, 212–213.) Aineistonkeruun aikana keskustelin erään kasvattajan kanssa siitä, kuinka paljon aikuiset vähän kuin tahtomattaan saattavat muuttaa käytöstään tai toimintatapojaan, kun joku ulkopuolinen on havainnoimassa heidän työtään. Ymmärsin tämän hyvin, koska me ihmiset usein haluamme tavalla tai toisella miellyttää muita ihmisiä ja toimia heidän haluamallaan tavalla. Kasvattajan kanssa käyty keskustelu oli mielestäni tärkeä meidän molempien kannalta, koska sain kasvotusten kertoa, ettei tutkimukseni tarkoituksena ollut tulla kentälle muuttamaan kasvattajien toimintatapoja. Ei ole oikeaa tai väärää tapaa toimia, on vain erilaisia tapoja toimia. Kehotin kasvattajaa olemaan ja toimimaan lasten kanssa itselle luonnollisella tavalla ja niin kuin hän muutenkin työpaikallaan toimisi.

Tutkimushavainnointi on katsomisen lisäksi myös kuuntelemista. Kun tutkimusaineisto perustuu havainnointiin, havainnoija ei koskaan havainnoi ilman omia tuntemuksiaan ja tunteitaan. (Grönfors 1985, 182.) Valitsin

sukupuolirooleja käsittelevän aiheen juuri siksi, koska se on minulle henkilökohtainen ja tuo mieleen oman lapsuuteni. Etnografisessa havainnoinnissa intensiteetti ja tapa, jolla tutkija osallistuu yhteisön päivittäiseen elämään voivat vaihdella (Lappalainen 2007, 113). Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija liittyy tutkimuskohteensa toimintaan sovitun jakson ajaksi ja toimii tutkimuskohteen antamien ehtojen mukaisesti. (Eskola 1998, 98; Vilka 2006, 39–40).

Onnistuin mielestäni pysymään tarkkailevan aikuisen roolissa läpi koko aineistonkeruuajan. Olin heidän ryhmänsä mukana luonnollisella tavalla, mutta en osallistunut heidän ohjaamiseensa tai puuttunut heidän tekemisiinsä. Seurasin ja havainnoin ryhmän toimintaa sivusta tarkkailijana. Lasten vapaiden leikkituokioiden aikana kuitenkin saatoin osallistua heidän toimintaansa, jos lapset pyysivät minua mukaan leikkeihinsä. Tästä esimerkkinä tilanne, kun eräs poika kysyi, että haluaisinko tulla heidän majaan ja tietenkin suostuin. Näin pääsin syvemmälle tarkkailemaan lasten keskinäistä vuorovaikutusta, mikä myös syvensi emotionaalista ja ruumiillista suhdettani päiväkotiryhmän esiopetusikäisten kanssa.

Liikuin lasten ja aikuisten mukana ja pyrin havainnoimaan mahdollisimman paljon kaikkia ryhmässä olevia. Istuin päiväkodin tiloissa aina eri puolilla huoneita ja liikuin sen mukaan, miten lapset ja aikuiset olivat tiloissa sijoittuneet. Pääsin yleensä hyvin lähelle esimerkiksi lasten vapaata leikkiä, jotta kuulin esimerkiksi poikien vapaan leikin aikana käytyjä keskinäisiä keskusteluja. Usein kirjasin havaintojani ylös vihkooni välittömästi esimerkiksi liikuntatuokion aikana tai heti tuokion päätteeksi. Pääsääntöisesti pyrin kirjaamaan havaintoni heti niitä nähdessäni tai kuullessani, etten vain unohtaisi mitään. Ulkona havainnoidessani en kuljettanut muistiinpanovihkoa mukani, vaan kirjasin havaintoni ylös takaisin sisälle palattuani.

Havainnoin ja dokumentoin lasten leikkejä, liikkumista, vuorovaikutusta, puhetta ja keskusteluja ja myös aikuisten toimintaa lasten kanssa ja heidän puhettaan. Havainnoin niin lasten vapaata kuin ohjattuaakin toimintaa ja myös aikuisten toimintaa ohjatuissa tuokioissa ja lasten vapaan

leikin aikana. Tarkemmin havainnointi kohdistui lasten valitsemiin leikkivälineisiin, leikkiaiheisiin, ryhmien muodostamiseen ja tilankäyttöön leikissä ja muussa toiminnassa kuten liikunnassa. En kirjannut ylös omia ajatuksiani ja tuntemuksiani, vaan pyrin keskittymään vain siihen mitä näen, kuulen ja koen havainnoidessani lapsia ja aikuisia. Käsini kirjoittamani muistiinpanot kirjoitin puhtaaksi koneelle niin selkeästi kuin pystyin eli korjasin muun muassa kirjoitus -ja asiavirheitä.

4.3 Aineiston analyysi

Kenttätutkimuksissa aineistoa kerätään monivaiheisesti. Tutkimuksen analyysi toteutetaan myös useaan kertaan tutkimusprosessin aikana eli aineiston kerääminen ja analyysi tehdään ajoittain myös samaan aikaan. Laadullisen aineiston yleisimmät analyysimenetelmät ovat teemoittelu, tyypittely, diskurssianalyysi ja keskusteluanalyysi. (Hirsijärvi ym. 2016, 223–224.) Aineistolähtöisessä lähestymistavassa tutkija etsii aineistosta teemoja, jotka näkyvät esimerkiksi tutkittavien tekemisessä, ulkonäössä kuten pukeutumisessa, eleissä tai puheessa ja keskusteluissa. Tutkija voi käyttää myös itse asettamiaan kysymyksiä aineistonsa teemoittamiseen. Silloin keskeistä on se, mitä tutkittavat kunkin teeman kohdalla esimerkiksi puhuvat tai tekevät. Tutkijan tehtävänä onkin ennemminkin tutkittavien antamien merkitysten löytäminen eikä niinkään teemojen etsiminen aineistosta. Aineiston jäsentäminen systemaattisesti eri teema-alueisiin, aineiston luokittelu ja koodaaminen helpommin tulkittavissa oleviin osiin edustaa aineiston analyttisyyttä. Käytännössä teema-alueiden sisäinen jäsenitys ja erittely asettuu lopulliseen muotoonsa vähitellen, useiden eri analysointivaiheiden jälkeen. (Valli 2018, 60 – 82.) Tarkoituksena on vertailla tiettyjen teemojen ilmenemistä kerätyssä aineistossa. Oleellista teemoittelussa on empirian ja teorian vuoropuhelu tutkimustekstissä. (Eskola 1998, 174–

178.) Tässä tutkimuksessa aineiston analysointimenetelmänä on käytetty teemoittelua.

Kenttämuistiinpanojen kirjoittaminen on olennainen osa etnografista tutkimusprosessia eli fyysisen kentän tapahtumat muokkautuvat kirjoituksiksi kentältä. Etnografi kirjoittaa havaintonsa auki tekstiksi, jonka jälkeen havainnoista voi alkaa muodostaa analyysia. (Lappalainen 2007, 114; Palmu 2007, 144.) Lappalaisen (2007, 127) mukaan havainnoimalla tuotetussa etnografisessa aineistossa kaikkea ei aina ehdi huomata, eikä jokaista havaintoa saa aineistoksi koneelle asti (Lappalainen 2006a). Aineistolähtöisessä analyysissä aiempien teorioiden ja havaintojen ei pitäisi vaikuttaa analyysin toteutukseen ja lopputulokseen. Aineistolähtöisen tutkimuksen toteuttamisessa piilee se vaikeus, että ajatuksia havaintojen teoriapitoisuudesta pidetään yleisesti hyväksyttynä periaatteena. Tutkijan ennakkoluulot eivät saisi vaikuttaa analyysin toteuttamiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108-109.) Tarkoitus on saada teoria ja empiria käymään vuoropuhelua keskenään eli kentällä tehdyt havainnot nostetaan esille tutkimustekstissä. Havaintoja tulisi tarkastella muiden tutkimusten ja teoreettisten aineistojen avulla tai päinvastoin. (Vilka 2006, 95–96.)

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä saadaan vastaus tutkimusongelmaan yhdistelemällä alustavia teemoja laajemmiksi temaattisiksi ja käsitteellisiksi kokonaisuuksiksi. Sisällönanalyysissä edetään empiriasta kohti tutkittavan ilmiön käsitteellisyyttä. Tutkija rakentaa muodostamiensa käsitteiden avulla kuvauksen tutkimuskohteesta ja tätä kutsutaan abstrahoinniksi. Tällöin johtopäätöksiä ja teoriaa verrataan alkuperäiseen aineistoon. Tuloksissa esitetään empiirisestä aineistosta muodostetut käsitteet, käsitejärjestelmät, mallit tai aineistoa kuvaavat teemat ja aineisto liitetään teorettisiin käsitteisiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127.)

Tutkimusongelmat määrittävät kysymykset, joita aineistolta kysytään. On oleellista selvittää asiat, joista ollaan tutkimuksessa kiinnostuneita ja ne lauseet, joissa kiinnostukset ilmenevät, muotoillaan yksittäisiksi ilmauksiksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 114.) Pelkistämisessä pyritään havaintojen

yhdistämiseen. Havainnoista tulee etsiä niitä yhdistävä piirre tai esimerkiksi muodostamalla sääntö, joka pätee koko aineistoon. (Alasuutari 2011, 40–43.) Samaa kuvaavien pelkistettyjen ilmauksien yhdistäminen samaan luokkaan (kategoriaan) ja luokkien nimeäminen niiden sisältöjä kuvaavalla nimellä on analyysissä ratkaiseva vaihe. Tutkijan täytyy päättää, millä perusteella eri ilmaiset kategorioidaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 114.)

Luin keräämäni aineiston useaan otteeseen ja aloin eritellä havaintojani pienempiin ja pienempiin osiin. Pyrin havaintoja läpikäydessäni poissulkemaan omat ennakkokäsitykseni mahdollisimman hyvin. Se oli kuitenkin yllättävän haastavaa, koska aineistoa analysoidessani törmäsin moniin yhdenmukaisiin havaintoihin, mitä olin lukenut aiemmista tutkimuksista. Aineistoa läpikäydessäni pyrin löytämään havainnoista samankaltaisuuksia, joiden perusteella muodostin kokonaisuuksia.

Ensimmäisessä alakysymyksessäni halutaan selvittää sukupuoliroolien ilmenemistä niin lasten kuin kasvattajien toiminnassa. Tutkimukseni ensimmäiseen alakysymykseen vastatakseni olin havainnoinut lapsia ja ryhmän aikuisia eri toiminnoissa, joista vapaa, lasten keskinäinen leikki oli yksi keskeisimmistä sekä toistuvuutensa että leikin sukupuolittuneisuuden vuoksi. Havainnoin lasten keskinäistä leikkiä ja huomasin leikkivälineiden ja tilankäytön keskeisesti jäsentävän tyttöjen ja poikien leikkiä erilaiseksi. Mielenkiintoni edellä mainittuihin teemoihin vahvistui havainnointini edetessä, koska huomasin näkeväni tyttöjen ja poikien leikkivalinnoissa eroja, kuten myös ryhmät lasten kesken muodostuivat paljon samaa sukupuolta olevista. Toiseksi havainnoin myös muuta, ohjattua toimintaa, jossa aloin kiinnittää huomiota tyttöjen ja poikien tekemiin valintoihin toiminnan aikana. Kolmanneksi liikunta avasi omanlaisensa ikkunan sukupuolirooleihin ja sukupuoleen sidottuihin odotuksiin, koska liikuntaan liittyi aina jossain määrin kilpaileminen ja tiettyjen sääntöjen noudattaminen. Näiden suhteen tytöt ja pojat käyttäytyvät eri tavoin. Neljänneksi analyysin kohteeksi nostin vielä erikseen kasvattajien toiminnan, koska heidän toimintaansa havainnoidessani huomioni kohdistui niin sukupuolistereotyyppiseen, että

sukupuolisensitiiviseenkin toimintaan. Toiseen alakysymykseen vastaamiseksi analysoin tyttöjen ja poikien välisiä suhteita, koska sukupuolittuneisuus ilmeni myös vertaissuhteita muodostettaessa. Vertaissuhteet olivat toisena alakysymyksenä, koska niiden havainnointi ja analysointi vaati keskittymistä seuraamaan niin ryhmädynamiikkaa kuin sanallista ja sanatontakin vuorovaikutusta ja viestintää.

Kirjasin havainnoidessani lapsia etenkin pojilta leikin ja toiminnan tiimoilta monia keskusteluja, jotka antoivat hyvinkin relevanttia tietoa tuloksiani ajatellen. Etenkin poikien keskusteluja kirjasin ylös siksi, että he jatkoivat leikkejään normaalisti, vaikka seurasinkin heidän leikkejään ihan vierestäkin. Eivät tytötkään minusta häiriintyneet, mutta usein, kun menin heidän leikkejään katsomaan, he alkoivat ottaa minuun kontaktia. He ottivat minut mukaan leikkeihinsä muun muassa antamalla minulle nukan käteen. Tämän vuoksi tyttöjen keskinäisen leikin keskustelut jäivät minulta kuulematta. Lasten nimet on muutettu ja keskustelut merkitään havainnointipäivien ja keräämäni aineiston sivujen mukaan. Ryhmän aikuisista puhun kasvattajina ja heitä en ole jakanut sukupuolen mukaan siksi, ettei heidän tietosuojansa vaarantuisi. Aikuisia oli tutkimuksissa kuitenkin niin vähän, että jos olisin jakanut heidätkin sukupuolen mukaan lasten tapaan, voisi heidät olla helpompi tunnistaa aineistosta.

Analyysini pohjalta muodostui viisi pääteemaa, jotka olivat: 1) Leikki, leikkivälineet ja tilankäyttö 2) Tyttöjen ja poikien valinnat ohjatussa toiminnassa 3) Poikien voitontahtoisuus ja tyttöjen tunnollisuus liikunnassa 4) sukupuolistereotypiat ja sukupuolisensitiivisyys kasvattajien toiminnassa ja 5) Tyttöjen ja poikien väliset vertaissuhteet ja vuorovaikutustilanteet.

4.4 Eettiset ratkaisut ja tutkijan positio

Etnografisessa tutkimuksessa keskeistä ovat eettiset kysymykset, tutkijan paikantuminen, kirjoittaminen ja valta (Palmu 2007, 147). Tutkimuksessani

olin osallistuvana havainnoijana tiettyyn päiväkotiryhmään kuuluvien esiopetusikäisten lasten ja ryhmässä toimivien kasvattajien arjessa. Kun lähdin keräämään aineistoani, sujui kentälle pääsy helposti. Minut otettiin hyvin vastaan ja päiväkotiryhmässä oli lämmin ja avoin tunnelma. Tutkimuslupa -ja tietosuoja -asiat sain myös etenemään suhteellisen nopeasti. Ennen kentälle menoa täytyi tietenkin ottaa yhteyttä tutkimusorganisaation vastuuhenkilöihin. Päiväkodin henkilökunta antoi minulle luvan tutkimukseen ja laitoin sen jälkeen heti tietosuojalomakkeen ja tutkimukseen osallistumiseen vaadittavat suostumuslomakkeet liitteiksi niin lasten vanhemmille kuin ryhmässä toimiville kasvattajille. Kaikki lapset saivat vanhemmiltaan luvan osallistua tutkimukseen.

Lapset eivät voi lainsäädännön mukaan itse päättää tutkimukseen osallistumisestaan, vaan he tarvitsevat huoltajan tai jonkun muun laillisen edustajan luvan. Huoltajilta on ensin saatava suostumus tutkimukseen, mutta lopullinen suostumus kysytään lapselta itseltään. (Kuula 2006, 147–149.) Sain tutkimukseeni suostumuksen niin lasten vanhemmilta, ryhmässä toimivilta kasvattajilta ja myös lapsilta itseltään. Päiväkotiryhmän lastentarhanopettaja jakoi tutkimuksen suostumuslomakkeet lasten vanhemmille ja päiväkodinjohtaja oli kysynyt ryhmän kasvattajien suostumuksen tutkimukseen puolestani. Kentälle astuessani vielä kysyin heiltä kasvatusten uudelleen suostumuksen tutkimukseen. Lasten suostumuksen kysyin heiltä kaikilta samaan aikaan, kun esiopetusryhmä oli kokoontunut yhteiselle tuokiolle. Kerroin tutkimukseni tarkoituksen lasten ymmärtämällä tavalla. Selitin, että olen hyvin kiinnostunut heidän leikistään ja muusta toiminnastaan päiväkodissa. Kerroin olevani kiinnostunut siitä, millaisia leikkejä he leikkivät ja millaisissa ryhmissä he leikkivät. Kerroin myös, että olen hyvin kiinnostunut liikunnasta ja että haluaisin nähdä, miten he liikkuvat päiväkodissa niin sisällä kuin ulkonakin.

En alkanut selittää sukupuolirooleista lapsille tarkemmin, koska halusin kertoa tutkimukseni aiheesta mahdollisimman yksinkertaisesti ja niin, ettei lapsille olisi liian vaikeaa ymmärtää sitä, mitä teen heidän ryhmänsä

mukana. Kerroin kuitenkin, että olen kiinnostunut siitä, mitä tytöt leikkivät ja mitä pojat leikkivät. Kysyin myös ensimmäisiä kertoja heitä havainnoidessani uudelleen, saanko tulla heidän leikkejään katsomaan. Heti kentälle astuessani kerroin kaikille kuka olen ja miksi olen heidän ryhmänsä mukana. Kukaan ei esittelyhetkelläni esittänyt lisäkysymyksiä, mutta kenttämuistiinpanovihkoni herätti muutaman kerran lapsissa ihmetystä. Kerran eräs poika kysyi, saako hän piirtää vihkooni ja annoin hänelle luvan ja käänsin piirtämistä varten vihosta tyhjän sivun. Muutamia kertoja lapset kysyivät myös, mitä vihkooni kirjoitan ja saavatko he lukea kirjoittamaani. Vastasin, että kirjoitan vihkooni muistiinpanoja ja että se on minun kouluvihkoni, eikä sitä sovi kenenkään muun lukea kuin minun itse. Lapset eivät kertaakaan kyseenalaistaneet vastaustani, vaan jatkoivat aina vastaukseni jälkeen omia juttujaan. He ihmettelivät myös muutamaan otteeseen sitä, kun kerroin olevani koulussa. Halusin saada lasten luottamuksen kertomalla mahdollisimman tarkasti sen, miksi olen tullut heidän ryhmänsä mukaan ja miksi kuljetan vihkoa mukani ja kirjoitan sinne muistiinpanoja. Heistä oli huvittavaa, kun tällainen aikuinen nainen sanoo vielä käyvänsä koulua. Luottamuksen rakentaminen ja yhdessä asioille nauraminen paransi meidän vuorovaikutustamme ja itselleni tuli aina rehellisempi ja luotettavampi olo, kun kerroin heille itsestäni.

Eettisyyttä tutkimuksessa on muun muassa se, että otetaan huomioon tietosuojat. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkija kunnioittaa ihmisten yksityisyyttä. Tietosuoja velvoittaa tutkijaa huolehtimaan käytännössä, että tutkittavien henkilötiedot suojataan ja ettei heidän yksityisyyden suojaansa loukata. (Vilka 2006, 56.) Tutkimukseeni osallistuvien lasten ja kasvattajien nimet muutettiin ja heistä ei kerätty muita henkilötietoja. Erisnimien muuttaminen pseudonyymeiksi eli peitenimiksi on eniten käytössä oleva anonymisoinnin keino. Vähintään henkilönimien muuttaminen toisiksi aineistossa on hyvän käytännön mukaista. Kun nämä muutokset tehdään jo litterointivaiheessa tai heti sen jälkeen, prosessi pysyy hallinnassa. Erisnimien anonymisoinnissa peitenimi on kuitenkin aina parempi vaihtoehto kuin nimen poistaminen kokonaan. Kun puhutaan ihmisistä, peitenimien käyttö säilyttää aineiston

sisäisen koherenssin. (Kuula 2006, 112–215.) Myöskään päiväkodin nimi tai sijainti eivät käy tutkimuksestani ilmi.

Jokaisen tutkijan velvollisuus on noudattaa tietosuojalainsäädäntöä. Tutkimuksen eettisyys pohjautuu ihmisoikeuksiin. Tutkittavien täytyy saada kuulla muun muassa tutkimuksen tavoitteet ja mahdolliset riskit. Tämän lisäksi osallistujilla on vapaaehtoinen suostumus eli yksilöllä on oikeus kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta eli mahdollisuus päättää haluavatko he osallistua tutkimukseen tai keskeyttää mukanaolonsa tutkimuksessa. Tutkittava voi myös jälkikäteen kieltää itseään koskevan aineiston käytön tutkimuksessa. Tutkimukseen osallistujille kerrotaan myös tarkasti tutkimuksen toteuttamisesta. Tutkittavien suojaan kuuluu myös heidän hyvinvointinsa ja oikeuksiensa turvaaminen ja mahdolliset ongelmat, jotka on otettava myös huomioon etukäteen. (Kuula 2006.) Tutkimuslupa -ja tietosuojapapereissa kerrottiin todella tarkasti, miten tutkimus eteni ja mitä se piti sisällään.

Kannatan lapsilähtöisyyttä, joten otan huomioon myös lasten omat mielipiteet ja tunteet. Yhden ainoan kerran eräs eskaripoika ilmaisi, ettei halua, että katson kun hän leikkii. Hän sanoi, että katseluni häiritsee. Kunnioitin tässä tilanteessa hänen tuntemuksiaan ja siirryin havainnoimaan toiseen paikkaan. En myöskään huomionnut hänen leikkihetkeään aineistossani. Muuten lapset antoivat minun katsella heidän leikkejään ja toimintaansa. Tutkimustietoja ei anneta ulkopuolisille ja ne ovat luottamuksellisia eivätkä tutkimukseen osallistuvien nimet käy ilmi tutkimuksesta, paitsi jos he ovat erikseen antaneet luvan identiteettinsä paljastamiseen. Nimien kertomista ei kuitenkaan koskaan suositella, vaikka lupa olisikin. Tutkimustekstejä ei myöskään saa kirjoittaa niin, että tutkittavat olisivat niistä tunnistettavissa. Tutkijan on noudatettava lupaamiaan sopimuksia ja oltava vastuuntuntoinen ja rehellinen tutkimuksessaan. (Ks. Reynolds 1987; TENK 2012.) Luottamus tutkimusaineiston yhteydessä tarkoittaa muun muassa tutkittavan luottamusta siihen, että aineistoa käsitellään sovitulla tavalla. (Kuula 2006, 61–64; Tuomi & Sarajärvi 2018, 155–156.)

5 TULOKSET

Lasten sukupuolirooleilla oli monella tavalla keskeinen rooli päiväkodin arjessa. Esimerkiksi leikissä, liikunnassa ja muussa toiminnassa ja myös lasten välisissä vuorovaikutustilanteissa voitiin nähdä sukupuolelle tyypillisiä piirteitä ja toimintatapoja. Kasvattajien toiminnassa näyttäytyi niin sukupuolistereotyyppisyys kuin sukupuolisensitiivisyyskin.

5.1 Leikki, leikkivälineet ja tilankäyttö

Havainnoidessani leikkihetkiä huomasin, että pojat valitsivat leikitovereikseen poikia ja tytöt tyttöjä. Selkeät poikaryhmät ja tyttöryhmät olivat lasten vapaan leikin aikana nähtävillä päivittäin. Ryhmät koostuivat pääosin yhdessä leikkivistä pojista tai yhdessä leikkivistä tytöistä. Tutkimuksessani pojat ja tytöt saattoivat leikkiä samassa tilassa, mutta silti he leikkivät tai puuhasivat omia juttujaan aina omina ryhminään. Usein lasten leikit tapahtuivat myös eri tiloissa. Ryhmien muodostuminen tapahtui aina lasten omasta aloitteesta, koska lapset olivat tottuneita siihen, että saivat itse valita ryhmän, jossa leikkiä.

Havainnointijaksolla pojat leikkivät jokaisena kertana joko legoilla, palikoilla tai autoilla eli leikeissä korostuivat tekniikka, teknologia ja rakentaminen. Edellä mainittujen välineiden ja leikkiteemojen lisäksi poikien leikit liittyivät taistelu -ja sotaleikkeihin ja virtuaalipeliteemaisiin leikkeihin. Palikoista pojat rakensivat useana päivänä erilaisia aseita ja tekivät tuoleista ja pöydistä eräänlaisia tukikohtia. He jakautuivat kuin kahdeksi joukkueeksi, jotka taistelivat toisiaan vastaan. Etenkin tämä sotaleikki toistui ainakin neljästi keräämässäni aineistossa. Seuraavissa kolmessa esimerkissä tutkimuksessani kerättyä poikien keskustelua sota-aiheisten leikkien aikana.

Eskaripojat leikkivät legoilla taisteluaiheista leikkiä.

Simo: ”Nää on zombeja ja näillä on panssarit”

Tomi: "Mä teen tälle ukolle isot muskelit"

Jeremias: "Sä oot niin herkkä, tää tappaa sut"

Simo: "Ette te voi tappaa tätä, koska leikki menee pilalle"

Havainnointipäivä 2, s. 2-3

Eskaripojat ovat rakentaneet palikoista erilaisia aseita ja pommeja ja ovat jakautuneet kahteen tukikohtaan pöytien alle.

Simo: "Tällä voi sähköttää teidät"

Tomi: "Tää on mun suoja, tajuuksää?"

Simo ja Tomi: 'ammunnan ääniä suulla'

Havainnointipäivä 7, s.7

Eskaripojat rakensivat palikoista erilaisia aseita.

Simo: "Sun pitää olla aloittelija"

Jeremias: "Mä käyn sun kimppuun"

Tomi: "Tää bumerangi on vaarallinen, jos tän heittää kun tää tulee takas"

Simo: "Täs on piikit, ni se on paha ku se jää ihoon kii"

Jeremias rakensi palikoista aseita ja leikki ampuvansa sillä.

Simo: "Tämmöset bumerangit on hyviä mis on nää piikit"

Tomi: "Mul on semmonen sauva millä voi ampua maahan purkkia,
joihin kun astuu ni jää kiinni

Jeremias: "Tää on kirves"

Havainnointipäivä 12, s. 12

Ajankohtaiset maailmallakin laajalle levinneet Pokemonit nousivat tutkimuksessani usein esiin poikien puheista ja leikeistä. He keskustelivat Pokemon -kortteista tai älylaitteisiin ladattavasta Pokemon Go -sovelluksesta. Toinen virtuaalipeli, joka nousi esiin heidän puheissaan, oli rakennus -ja taisteluaiheinen Minecraft -peli. Seuraavissa esimerkeissä poikien keskustelua liittyen Minecraft -peliin ja pääosin Pokemoneihin leikin ja oma-aloitteisen piirustushetken aikana.

(kertovat ensin, millä pelikonsolilla pelaavat Minecraftia)

Simo: "Mä pelaan pleikkarilla"

Tomi: "Mä pelaan tietsikalla"

Jeremias: "Mä pelaan nintendolla"

Tomi: "Mun mielestä Pokemon Go on hyvä"

Simo: Mä sain kerran semmosen Pokemonin, mitä ei oo koskaan löydetty"

Havainnointipäivä 2, s.2-3

(poikien piirustushetki, jonka teemana olivat Pokemonit)

Tomi: "Tehäänkö Tentacruelit?"

Simo: "Se on Magikarp"

Jeremias: "Mä teen Eeveen"

Simo: "Eevee on huono"

Tomi: "Snorlax" (näytti omaa työtään muille pojille)

Tomi: "Miks mä piirsin Snorlaxille oikeen näköset kengät?" (naurua)

Jeremias: "Mä osaan piirtää Electrabuzzin"

Simo: "Mäki osaan tehdä sen"

Havainnointipäivä 11, s.11

Virtuaalipelit ja pelikonsolit näyttäytyivät myös poikien puheissa. Alla esimerkki poikien pelikonsolien liittämistä piirustushetkeen.

Simo: "Mä piirsin pelikonsolin ja otan sen mukaan"

Tomi: "Mä oon ukkeli tässä pelissä" (esittelee piirrostaan)

Simo: "Nyt mä lähen tappelee"

Tomi: "Nyt mä alan pelaamaan"

Simo: "Videokonsoli"

Tomi: "Voitiksää ton"

Simo: "Se ampuu koko ajan"

Havainnointipäivä 11, s.12

Tytöt leikkivät päivittäin joko barbeilla ja barbien hevosilla tai koti -ja hoivaleikkejä. Hoivaleikeissä tytöillä oli vauvanukkeja, joita he pitivät sylissä,

hoivasivat, nukuttivat, syöttivät ja juottivat. Usein hoivaleikkeihin oli yhdistetty myös kotileikkiteema, joissa he nimesivät toisiaan esimerkiksi äideiksi ja siskoiksi. Kerran yksi tytöistä myös kysyi kasvattajalta, että saako hän ottaa vauvanuken mukaan aamun aloitustuokiolle, jossa lapset istuivat puoliympyrässä. Barbeilla tytöt leikkivät päivittäin. Näin myös tilanteen, missä tytöt jättivät barbit ensin keräämättä ja kasvattaja kysyi pojilta, haluavatko he leikkiä barbeilla. Pojat vastasivat kasvattajan ehdotukseen kieltävästi. Kysyin itse tämän jälkeen eräältä esiopetusikäiseltä tyttöltä: ”Miksi pojat eivät haluaisi leikkiä barbeilla?” Tähän tyttö vastasi: ”Ei ne vaan halua”. Toistin vielä uudelleen saman kysymykseni ja tähän tyttö lisäsi: ”Ei ne tykkää barbeista”.

Seurasin usein vähän sivummalta tyttöjen barbileikkejä, koska tytöt usein keskeyttivät oman leikkinsä, kun menin lähelle heidän leikkejään. Poikien kohdalla tätä samaa ei tapahtunut, vaan he jatkoivat aina omia leikkejään välittämättä siitä, kuinka läheltä heidän toimintaansa havainnoin. Tytöt eivät kuitenkaan häiriintyneet läsnäolostani, vaan alkoivat ottamaan minuun kontaktia ja osaksi heidän leikkiään. Tästä syystä minulla ei ole läheskään niin paljon tyttöjen leikkikeskusteluista esimerkkejä kuin poikien. Halusin saada havainnoissani enemmän irti nimenomaan heidän keskinäisestä vapaasta leikistään ja keskusteluistaan leikin aikana. Kerran menin huoneeseen missä tytöt leikkivät barbeilla, ja yksi tytöistä antoi minulle heti kaksi Ken -nukkea ja sanoi hihittäen: ”Leiki sä näillä”. Tämän jälkeen hän ojensi minulle vauvabarbin ja sanoi: ”Tää on näitten lapsi”. Kysyin, että ”onko tämä näiden kahden Ken -nuken lapsi?” Tyttö vastasi: ”On”. Seuraavaksi hän antoi minulle myös tyttöbarbin ja sanoi: ”Tää on näitten vaimo”.

Muutaman päivän kuluttua yritin mennä uudelleen havainnoimaan tyttöjen leikkiä lähempää ja sama toistui uudelleen. Tytöt keskeyttivät omat leikkinsä ja alkoivat jälleen ottaa minuun kontaktia ja ottivat minut osaksi leikkiään. Sama tyttö nimeltään Lilli antoi minulle jälleen Ken -nuken ja sanoi: ”Sä leikit tällä”, ”Mä puin sille mekon päälle”. Barbi, hoiva -ja kotileikkien lisäksi näin toistuvasti tyttöjen kokoavan samaa palapeliä. Palapeli oli tehty

Monster High muotinukkesarjasta. Tätä kyseistä palapeliä kokosivat nimenomaan pelkästään tytöt. Vaikka kotileikit olivat lähes aina vain tyttöjen leikkimuoto, oli kahdella eskaripojallakin kertaalleen oma kotileikkinsä menossa. Pojat pyysivät minut mukaan kotileikkiinsä. Eerik kertoi, että ”Tää on mun ja Laurin huone, tässä on meidän telkkari”.

Poikien leikit ja muu toiminta niin sisätiloissa kuin ulkotiloissakin oli tutkimuksessani vauhdikkaampaa ja äänekkäämpää. Tyttöillä leikki ja muu toiminta oli rauhallisempaa ja äänettömämpää. Esimerkiksi edellä mainittu palapelin rakentaminenkin oli välillä täysin äänetöntä, pelkästään kokoamiseen keskittyvää.

Pojat rakensivat itselleen liikuntasaliin omatoimisesti televisiostakin tutun gladiaattoritaistelupaikan. Taisteluhetkellä säännöt olivat pojille epäselvät, yksi pojista oli säännöistä toista mieltä ja toinen taas toista mieltä. Häviäminen aiheutti niin sanottuja vastahyökkäyksiä poikien välillä. Osa pojista kuitenkin pystyi tekemään kompromisseja ja vastaantuloja sääntöjen osalta, mikä antoi taisteluhetkelle mahdollisuuden jatkua. Kun havainnoin poikien toimintaa liikuntasalissa, he alkoivat nostella voimistelupenkkiä ylös niin, että osa pojista seisoj tuolilla ja yksi kerrallaan nosti tuolia. Esimerkiksi Lauri totesi: ”Enkö olekin vahva?” ”Voisin nostaa sut tosi korkeelle, koska oon treenannu!”. Kilpailuhenkisyys ja keskustelua aiheuttavat säännöt ja niiden kehittäminen kesken toiminnan näkyi myös voimistelupenkistä tehdyssä liukumäen laskussa ja samaan aikaan poikien rakentamassa tempuradassa.

Lauri: ”Tää peli ois pitänyt voittaa, mut mä hävisin.”

Simo: ”Mulla kävi munille”

Tuomas: ”Mä näytän nyt kaikille, miten tää pitää tehdä”

Jeremias: ” Ei saa ohittaa”

Simo: ”Aika nössö liukumäki”

Lauri: ”Tässä pitää pyöriä”

Lauri: ”Sun pitää mennä täältä alta”

Lauri: "Sä et ymmärtänyt"

Lauri: "Sä huijasit"

Lauri: "Kilpailu alkaa tästä"

Havainnointipäivä 8, s.8-9

Tytöt eivät osallistuneet poikien gladiaattorileikkeihin tai temppuradalla temppuilemiseen. Heillä oli omat leikkinsä usein muissa tiloissa. Joskus jos he olivat samaan aikaan liikuntasalissa poikien kanssa, heillä oli omassa pienessä tilassaan barbileikit tai palapelin kokoaminen menossa. Liikuntasali oli lapsilla vapaassa käytössä vapaan leikin aikana. Jos pojat käyttivät salia leikkeihinsä ja liikkumiseen, oli heillä usein koko salin tila käytössään. Tytöt taas viihtyivät omana ryhmänään pienemmässä tilassa ja lähempänä aikuisia. Tytöt myös pääsääntöisesti viihtyivät pienemmässä huoneessa esimerkiksi barbileikkiensä parissa.

5.2 Tyttöjen ja poikien valinnat ohjatussa toiminnassa

Lasten ohjattu toiminta liikunnan lisäksi painottui paljon askarteluun ja erilaisiin käsitöihin. Havainnointini jakautui ajallisesti tasaisesti lasten vapaan leikin ja ohjatun toiminnan välillä. Ohjatussa toiminnassa toisin kuin leikissä, tytöt ja pojat toimivat ja tekivät yhdessä työntekijöiden ohjaamina erilaisia askarteluja ja käsitöitä havainnointijaksonei aikana. Merkitykselliseltä sukupuolitarkastelun näkökulmasta alkoivat näyttää ohjatussa toiminnassa tehdyt erilaiset pienet valinnat, joissa tulkintani mukaan sukupuolella oli omanlainen merkityksensä. Ohjatussa toiminnassa sukupuolittuneet valinnat näkyivät esimerkiksi joko ohjeiden mukaan toimimisena tai niiden vastustamisena.

Tyttöjen ja poikien värivalinnoissa näyttäytyi stereotyyppisiä, oletettuja valintoja. Seuraavana esimerkki eräästä askartelutuokiosta, jossa lapset tekivät yhdessä kasvattajan kanssa sormiväriteosta. Poikkeuksellista työssä oli se, että

lapset eivät nähneet mitä värejä heidän toverinsa olivat valinneet, vaan jokainen pääsi täydentämään taideteosta omalla vuorollaan.

Kasvattaja: "Minkä värin valitset?"

Jenna: "Pinkin" (kastoi sormensa pinkkiin väriin)

Kasvattaja: " Millä värillä haluat painaa sormenjälkesi?"

Lilli: "Mäki otan pinkin"

Kasvattaja: " Minkä värin valitset? Saa valita ihan minkä tahansa värin mitä on tarjolla."

Siiri: (katselee värejä ja valitsee myös pinkin värin)

Kasvattaja: " Minkäs värin Tomi valitsee?"

Tomi: (valitsee sinisen värin ja tekee sormipainalluksen työhön)

Simo: " Missä Tomin painallus on?" (Valitsi saman värin kuin Tomi oli valinnut eli sinisen)

Pojat valitsivat väreistä joko sinistä tai tummanpunaista väriä.

Havainnointipäivä 2, s.3

Edellä kuvatussa tuokiossa kolme tyttöä valitsi väreistä pinkin, kun taas pojat valitsivat joko sinisen tai tummanpunaisen värin. Värivalinnat olivat siis sukupuolistereotyyppisiä, oletettuja tyttöjen ja poikien värivalintoja. Värien valitsemisen osalta huomasin myös erään toisen tuokion aikana tilanteen, jossa yksi tytöistä totesi: "Tiiätkö mitä, että sää valitsit just oikean värisen tähden mulle, ku se on pinkki, se on mun lempiväri". Pojat myös keskustelivat kertaalleen väreistä vaatenaulakoiden luona. Simo totesi: "Vaaleanpunainen on tyhmä väri". Tähän Jeremias vastasi: "Eikä oo, vaaleanpunainen on hieno väri". Simon toteamus oli stereotyyppinen, kun hän kertoi vaaleanpunaisen olevan tyhmä väri. Jeremias taas ei ollut Simon kanssa samaa mieltä ja poikkesi vastauksellaan sukupuolistereotyyppioista kertomalla, että hänen mielestään vaaleanpunainen on hieno väri.

Askarteluhetkiä oli useampia havainnointipäivieni aikana. Päiväkotiryhmän kasvattajat olivat askarrelleet lapsille joulukuusen

liikuntasalin seinälle ja eräällä askartelukerralla lapset saivat tehdä kartonkipahvista joulukuusen ympärille haluamiaan asioita. Lasten askarteluvalinnat jakautuivat monenlaisiin aiheisiin, kuten dinosauruksiin, Pokemoneihin, hevosiin ja lumihankeen. Värivalinnoissa ei tällä askartelukerralla ilmennyt kovinkaan merkittäviä sukupuolistereotyyppisiä eroja, mutta tämä voi johtua myös siitä, että kartonkipahvien värit olivat tällä tuokiolla hyvinkin neutraaleja, eivätkä niinkään sukupuoleen sidottuja.

Kasvattaja: Minkä väristä kartonkipaperia voisi vielä tuoda askartelua varten?

Simo ja Lilli: "Punaista"

Kartonkivärejä valittiin punaista, sinistä ja valkoista ja niin tytöt kuin pojatkin tekivät valintoja näistä kaikista väreistä.

Havainnointipäivä 3, s. 4

Tällä samalla tuokiolla tytöt menivät ryhmänä askartelemaan ja pojat taas siirtyivät itsekseen tekemään omaa askartelutyötään. Lapset saivat itse päättää, mitä askartelivat ja valmiit teokset liimattiin joulukuusen viereen seinälle. Askartelutuotokset vaihtelivat Pokemoneista erilaisiin eläinhahmoihin ja lumihankeen.

Tein havaintoja myös tyttöjen ja poikien keskittymisestä ja ohjeiden kuuntelemisesta ohjattujen toimintojen aikana. Tytöt pystyivät keskittymään pidempiä aikoja ja noudattivat tunnollisemmin opettajien antamia ohjeita. Joissakin yksittäisissä tilanteissa tytötkään eivät hetkellisesti noudattaneet opettajien antamia ohjeita, mutta he uskoivat aina ensimmäisestä opettajan huomautuksesta. Tytöt myös muutamaan otteeseen huomauttivat, jos pojat eivät noudattaneet kasvattajien antamia ohjeita. Esimerkiksi toiminnallisella J-kirjaimen opetteluhetkellä pystyi havainnoimaan tyttöjen ja poikien välisiä eroja ohjeiden kuuntelemisessa ja ohjattuun toimintaan keskittymisessä. Kirjaimen opetteluhetkellä tytöt kuuntelivat ja noudattivat ohjeita tarkasti. Pojat taas kommentoivat useasti kasvattajan kertomiin asioihin, vaikkakin kommentit olivat asiaan liittyviä. Tytöt odottivat ja pyysivät puheenvuoroaan

viittaamalla. Tuokion edetessä myös pojat alkoivat viittamaan puheenvuoron saamiseksi, mutta opettajan oli täytynyt huomauttaa asiasta ensin.

Askartelu -ja käsityöhetkissä tytöt olivat omatoimisempia ja oma-aloitteisempia kuin pojat. Tytöt eivät myöskään tarvinneet niin paljoa apua töiden teossa. Niin pojat kuin tytötkin kuitenkin tekivät töitä ja keskittyivät siihen, mitä olivat tekemässä. Esimerkiksi lumihiutaleiden askarteluhetkellä tytöt olivat omatoimisempia ja keskittyivät itsenäisesti omien töidensä tekemiseen. Pojat ja tytöt kaikki kuitenkin keskittyivät askarteluun ja tekivät niin tarkasti työtään kuin pystyivät. Kasvattaja pyysi tuokion aikana myös yhtä tytöistä näyttämään eräälle pojalle, miten lumihiutaletaitos tehtiin. Tyttö näytti pojalle malliksi ja poika kuunteli tytön antamia ohjeita tarkasti.

Havainnointiaikanani askartelu -ja käsitöissä teemoina olivat muun muassa joulu ja Pokemonit, joten nämä teemat myös motivoivat selvästi lapsia keskittymään siihen mitä he tekivät. Keskustelimme erään kasvattajan kanssa siitä, että eri teemat motivoivat lapsia tekemään myös sellaisia asioita, mitkä eivät ehkä olisi niin mielekkäitä muuten kaikille lapsille. Päiväkotiryhmässä oli juuri menossa niin sanotut teemaviikot ja lapset olivat saaneet toivoa ja ehdottaa heidän mielestään mieluisia aiheita viikkoteemoiksi. Pokemon -teema oli yksi lasten ehdottamista teemoista ja se näkyi useaan kertaan muun muassa ohjatuilla tuokiolla käsitöiden teon parissa. Käsitöissä he suunnittelivat ensin paperille oman hahmonsä ja tämän jälkeen he ompelivat suunnitelman mukaisen pehmolelun, joka täytettiin vanulla ennen viimeistelyä. Pokemon -teema oli suosittu valinta niin tyttöillä kuin pojillakin.

5.3 Poikien voitontahtoisuus ja tyttöjen tunnollisuus liikunnassa

Lasten ohjatut liikuntatuokiot painottuivat yleensä aamupäivälle ennen ulkoilua. Ohjatut tuokiot jakautuivat sisällöltään havainnointiajallani liikuntaan, käsitöihin ja askarteluun. Ohjatuilla tuokioilla oli monipuolisia

liikunnan hetkiä kuten kamppailua, painia, tanssia ja liikuntaleikkejä. Esimerkiksi paini -ja kamppailuhetkellä toteutettiin lasten toivomaa Pokemon -teemaa.

Pokemon-kamppailu:

Pokemon -kamppailussa lapset olivat asettautuneet pareittain voimistelupatjojen päälle. Kamppailu suoritettiin erilaisilla turvallisilla tyyeillä, kuten työntämällä paria (Pokemonia) pois patjalta. Työntämistyylejä olivat esimerkiksi selkä-selkää vasten työntäminen tai käsillä olkapäistä kiinni pitäminen ja työntäminen. Lapset oli jaettu pareiksi koon mukaan, eikä esimerkiksi sukupuolen mukaan. Tytöt ja pojat siis sekoittuivat pareina tuokion aikana, eikä ainakaan kamppailuhetkellä kukaan moittinut tätä parienjakotyyliä.
Havainnointipäivä 1, s.1

Ohjattuja tuokioita oli niin sisällä kuin ulkonakin ja lapset liikkuvat omatoimisesti myös vapaan leikin aikana. Etenkin poikien vapaassa leikissä oli myös liikuntaa tempu -ja kiipeilyratojen ja gladiaattoritaistelun muodossa.

Poikien gladiaattoritaistelu vapaan leikin aikana:

Pojat alkoivat salissa niin sanottuun gladiaattoritaisteluun, jossa tarkoituksena oli pehmeäpäisellä mailalla pudottaa vastustaja pois voimistelupenkin päältä. Säännöt olivat selvästi epäselvät pojille, koska yksi eskaripojista oli säännöistä toista mieltä ja toinen pojista oli toista mieltä. Erimielisyys säännöistä tuli siitä, milloin toinen parista on hävinnyt taistelun. Toinen pojista oli sitä, mieltä että täytyy olla kokonaan pudonnut penkin päältä ja toinen oli sitä mieltä, että riittää jos toinenkin jalka tipahtaa pois penkiltä. Sääntöjen epäselvyys ja suorituksen häviäminen aiheutti pojissa sanallisia vastahyökkäyksiä ja selittelyä omasta ja vastustajan tekemisestä. Kompromisseja ja

vastaantuloja pojat pystyivät kuitenkin taistelun aikana tekemään, sillä he jaksoivat taistella todella pitkän ajan yhteen menoon.
Havainnointipäivä 6, s.7

Gladiaattoritaistelua oli myös eräällä ohjatulla liikuntatuokiolla. Tällä tuokiolla gladiaattoritaistelu oli niin sanottua pystypainia.

Gladiaattoritaistelu ohjatulla tuokiolla:

Ohjatulla tuokiolla niin tytöt kuin pojatkin osallistuivat gladiaattoritaisteluun. Pojille voittaminen oli selvästi tärkeämpää kuin tytöille ja sen he näyttivät tyttöjä selvemmin esimerkiksi tuulettamalla ja olivat myös tuokion aikana äänekkäämpiä kuin tytöt. Esimerkiksi Jeremias totesi hauistaan puristellen: "Mulla on vielä voimia jäljellä". Kannustamiseen tuokion aikana osallistuivat niin tytöt kuin pojatkin. Lapset kannustivat toisiaan kiinnittämättä sen enempää huomiota siihen, oli taistelusuoritusta tekemässä tyttö vai poika. Kannustaminen jakautui niin saman sukupuolen edustajalle kuin vastakkaisen sukupuolen edustajallekin. Tytöille taistelun tunnollinen suorittaminen, kuten sääntöjen noudattaminen oli tärkeämpää kuin voittaminen. Pojatkin pitivät sääntöjä tärkeänä, mutta rikkoivat myös sääntöjä helpommin voittaakseen ja ottivat taistelun enemmän kilpailuna, kuin tytöt.
Havainnointipäivä 1, s.2

Pokemon -teema näyttäytyi selvästi lasten päiväkotitoiminnassa havainnointini aikana. Päiväkodissa on ollut parin viikon ajan teemana eri projekteissa toimiminen, joiden mukaan esimerkiksi 5-6 -vuotiaat on jaettu ryhmiin. Projektien teemoina olivat Pokemonien lisäksi keppihevoseet ja lemmikit. Projekteihin valitut teemat olivat lasten ehdottamia ja teemaryhmänkin lapset saivat valita itse. Yhtä esiopetusikäistä tyttöä lukuun ottamatta kaikki muut olivat valinneet Pokemon -teeman projektiviikoille. Koska havainnointini kohdistui esiopetusikäisiin lapsiin, painottui teemat

havainnoimillani tuokioilla Pokemon -teemaan useita kertoja. Teema oli myös liikuntatuokiolla ulkona läsnä.

Ulkoleikkituokio "Kuka pelkää Charizardia?" tai muu vapaavalintainen toiminta:

Ulkoleikkituokiolla Pokemon -teema jatkui lasten toiveesta "Kuka pelkää Charizardia" -leikillä. Yksi ryhmän kasvattajista osallistui mukaan leikkiin, mikä selvästi motivoi ja innosti lapsia leikissä. Liikuntatuokiolle ulkona ei ollut kuitenkaan pakko osallistua, vaan sai touhuta ja liikkua myös muilla haluamillaan tavoilla. Kaikki lapset eivät osallistuneetkaan Pokemon -leikkiin, vaan esimerkiksi Siiri ja Lilli leikkivät rauhallista leikkiä lumikakkujen teon merkeissä. Myös Simo ja Tomi leikkivät päiväkodin pihalla omaa leikkieen karusellissa kovasta vauhdista välillä maahan heittäytyen.
Havainnointipäivä 1, s.2

Kasvattajat osallistuivat aktiivisesti esiopetusikäisten toimintaan ulkoiluhetkillä ja lapsille myös kehiteltiin erilaista ohjelmaa ulkoiluhetkien aikana, kuten esimerkiksi vapaavalintainen "Kuka pelkää Charizardia" -leikki. Eräällä ulkoiluhetkellä esiopetusikäiset lapset menivät kasvattajan johdolla pienen lumikukkulan luokse, jonka kupeessa oli myös pieni metsikkö.

Lumikukkulaparkour ja taikametsähetki:

Päiväkodin etupihalla oli lumikukkula ja pieni metsikkö, joita hyödynnettiin myös ulkoilussa ja liikkumisessa. Pojat innostuivat vauhdikkaammasta parkour -tyyppisestä hyppyleikistä, jossa tarkoituksena oli hypätä kukkulan päältä lumihankeen. Tytöt taas mieluummin tutkivat yhdessä metsikköä ja liikkuivat muutenkin rauhallisemmin, mutta mielikuvitustaan käyttäen kuin taikametsässä niin kuin he itse metsikköä kutsuivat. Kaksi tyttöä kävivät kuitenkin rohkeasti myös seuraamassa poikien hyppyleikkiä, mutta he jättäytyivät nimenomaan katselemaan eli tarkkailijoiden rooleihin.
Havainnointipäivä 3, s.4

Havainnointini aikana lapsille järjestettiin liikuntatuokioita myös ulkona sisätuokioiden lisäksi. Kaikille tuokioille eivät välttämättä kuitenkaan aina osallistuneet kaikki esiopetusryhmään kuuluvat, vaan ulkona sai myös itse

valita mitä tekisi. Lapset saattoivat myös lähteä eri aikoihin ulos, kuten seuraavassa ulkoliikuntaleikkiesimerkissä.

Ulkoliikuntaleikkituokio ”Kuka pelkää jäämiestä?”:

Tähän ohjattuun liikuntaleikkituokioon osallistui kuusi poikaa ja yksi tyttö. Muut tytöistä jäivät avustamaan askartelussa 5-vuotiaiden ryhmää. Liikuntaleikkituokiolla alettiin leikkiä ”Kuka pelkää jäämiestä?” -leikkiä ja myös kasvattaja osallistui leikkiin. Eskarityttö ei halunnut osallistua leikkiin, vaan hän seisoj ja tarkkaili toimintaa minun vierestäni koko ohjatun liikuntatuokion ajan. Tytöltä kysyttiin useaan otteeseen, haluaako hän osallistua leikkiin. Niin kasvattaja kuin pojatkin asiaa tiedustelivat. Tyttö ei kuitenkaan halunnut leikkiin osallistua.
Havainnointipäivä 5, s. 5

Voi olla, että tyttö ei halunnut osallistua jäämiesleikkiin sen vuoksi, ettei tällä tuokiolla ollut ketään muuta tyttöä. Hän saattoi kokea olonsa yksinäiseksi, eikä poikien kanssa leikkiminen välttämättä ollut hänelle se mieluisin hetki, varsinkaan yksin tyttönä.

Ohjatut liikuntatuokiot niin ulkona kuin sisälläkin olivat sisällöltään monipuolisia. Kamppailujen ja erilaisten kilpailujen ja liikuntaleikkien lisäksi liikuntatuokiolla pidettiin esimerkiksi tanssihetki.

Tanssituokio:

Tanssihetken alettua pojat eivät malttaneet aluksi odottaa ohjeiden läpikäymistä, vaan he alkoivat juosta ympäriä salia. Yksi eskaritytöistä reagoi poikien juoksemiseen ja sanoi kasvattajalle: ”Pojat kävi tuolla, eikä Simo ottanut sukkia pois”. Kasvattaja oli ennen tanssituokion alkamista pyytänyt lapsia riisumaan sukkansa, joten yksi tytöistä halusi ilmoittaa, ettei yksi pojista noudattanut annettuja ohjeita. Tytöt keskittyivät enemmän sovittuun tekemiseen ja he kuuntelivat kasvattajan antamia ohjeita. Poikia piti muistutella ohjeiden kuuntelemisesta ja noudattamisesta useammin kuin tyttöjä. Kun yksi eskaripojista alkoi tanssituokion aikana tehdä omia juttujaan kesken kaiken, villitse se myös muita poikia. Yksi tytöistä myös selvästi häiriintyi poikien villiintymisestä ja lopetti tanssin hetkellisesti. Tuokion edetessä myös osa tytöistä alkoi tehdä omia juttujaan kasvattajan ohjeiden

vastaisesti, mutta he uskoivat kuitenkin kerrasta, kun opettaja pyysi heitä keskittymään annettujen ohjeiden noudattamiseen.

Tuokiolla tanssittiin välillä opettajan antamien ohjeiden mukaisesti ja välillä improvisoiden niin, että jokainen sai näyttää myös omia tanssiliikkeitään. Kasvattaja ohjeisti lapsia rauhalliseen tanssiin ja rauhallisiin liikkeisiin. Eräs eskarityöstä mainitsi, että ”mun baletissakin tehdään näin”. Vaikka musiikki oli rauhallista ja kasvattaja pyysi lapsia tekemään rauhallisia hitaampia liikkeitä musiikin tahtiin, alkoivat pojat tekemään omia tanssiliikkeitään ihan eri rytmissä.

Havainnointipäivä 10, s. 10

Edellä esitellyn tanssituokion jälkeen saman liikuntatuokion aikana lapsilla oli myös juoksuharjoituksia ja jumppaliikkeitä. Kasvattaja pyysi lapsia juoksemaan toisesta päästä toiseen päähän ja ohjeistus oli, että takaseinällä olevia kaappeja ennen täytyi pysäyttää juoksu. Suurin osa pojista ei noudattanut näitä ohjeita, kun taas jokainen tytöistä noudatti annettuja ohjeita.

Poikien voitontahtoisuuden ja tyttöjen tunnollisuuden lisäksi lähes jokaisella tuokiolla oli nähtävillä poikien ja tyttöjen välinen ero ohjeiden kuuntelemisessa ja niiden noudattamisessa. Tytöt noudattivat kasvattajan antamia ohjeita tunnollisemmin, kuin pojat. Pojat olivat energisempiä suorittamaan eri liikuntamuotoja, mutta heidän keskittymisensä usein herpaantui omiin juttuihin enemmän kuin siihen, mitä olisi liikuntahetkellä kuulunut tehdä.

5.4 Sukupuolistereotyytiat ja sukupuolisensitiivisyys kasvattajien toiminnassa

Kasvattajien toiminta oli lähtökohtaisesti hyvin sukupuolisensitiivistä, varsinkin ohjatuilla tuokioilla. Vapaan leikin aikana taas lapset paljon itse päättivät, keiden kanssa he leikkivät ja millä leikkivälineillä. Kasvattajien toiminnasta lasten vapaan leikin aikana ehkä hieman näkyivät itsestäänselvyydet esimerkiksi lasten leikkivalintojen näkökulmasta. Lasten vapaassa leikissä on toki haastavampaa vaikuttaa lasten valintoihin ja on toisaalta hyväkin, että lapset saavat itse päättää keiden kanssa he leikkivät ja

mitä he leikkivät. Toisaalta taas joissain tilanteissa olisi hyväkin toimia suunnannäyttäjänä ja ehdottaa esimerkiksi leikkitoiverin vaihtoa tai uusien ei niin tuttujen ja turvallisten leikkivälineiden testaamista.

Sukupuolisensitiivisyys näyttäytyi myös lapsille toteutettujen projektiviikkojen toteutuksessa, kun lapset saivat olla vaikuttamassa viikkojen teemoihin. Teemoihin päädyttiin lasten ehdotusten perusteella ja suosituimmaksi aiheeksi muodostui Pokemon -teema. Tämä teema näkyi vahvasti havainnointijaksoni aikana lasten ohjatussa toiminnassa ja myös vapaassa leikissä. Varmasti vapaan leikin Pokemon -painotteisuus näytteli suurempaa osaa havainnointijaksoni aikana myös siksi, koska se oli osana viikkojen toimintaa muutenkin. Teema oli selvästi mieluinen niin tytöille kuin pojillekin, koska molempien sukupuolien edustajat olivat halunneet liittyä juuri Pokemon -teemaiseen lapsiryhmään.

Sukupuolisensitiivisyys kasvattajien toiminnassa ilmeni muun muassa kasvattajien tavassa jakaa lapsia pareiksi eri tuokioilla. Esimerkiksi liikuntatuokioiden aikana lapset jaettiin usein pareiksi koon perusteella tai muuten vain satunnaisesti pareiksi jakamalla. Tottakai muodostui paljon myös poikapareja, koska esiopetusryhmän poikien määrä oli suurempi kuin tyttöjen. Lasten pareiksi jakamistavan lisäksi sukupuolisensitiivisyys näkyi esimerkiksi lasten tekemissä valinnoissa askartelutuokioilla. Kasvattajat eivät rohkaisseet lapsia erilaisten värien käyttöön tai keskustelleet väreistä lasten kanssa, mutta he eivät myöskään johdatelleet lapsia valintoihin. Kun lasten täytyi valita värejä esimerkiksi kartonkipahveista tai sormiväreistä askartelutuokioilla, kasvattajat antoivat lasten itse päättää mitä värejä he työssään hyödynsivät.

Ohjattujen tuokioiden aikana saattoi välillä ilmetä tilanteita, joissa joku lapsista ei noudattanut kasvattajan antamia ohjeita. Jos lapset häiritsivät teoillaan ja puheillaan esimerkiksi tuokioiden etenemistä tai eivät odottaneet vastausvuoroaan, huomauttivat kasvattajat aina lapsia toiminnasta keskittymättä sen enempää sukupuoleen. Tämä siis voidaan myös ajatella sukupuolisensitiiviseksi toiminnaksi kasvattajien toimesta. Sukupuolistereotyyppinen toiminta taas vastavuoroisesti näyttäytyi

kasvattajien toiminnassa vapaan leikin aikana esimerkiksi tilanteessa, kun pojat leikkivät ammunta- ja taisteluleikkejä. Ammuntaleikit olivat lähes päivittäisiä ja kasvattajat antoivat poikien leikkiä kyseisiä leikkejä, muutaman säännön puitteissa kuitenkin. Toisia ei saanut osoittaa leikkiaseilla, eikä myöskään tappamisesta saanut puhua. Esimerkiksi ammunta-asioista on lasten kanssa keskusteltu, mikä on yksi keino avata sukupuolistereotypioita ja saada lapset myös niitä pohtimaan. Niin sanottu taistelumoodi saattoi jäädä päälle myös lasten muussa toiminnassa, kuten esimerkiksi eräällä tanssituokiolla, kun yksi pojista olisi halunnut näyttää tanssiliikkeenään taistelupotkun tai lyönnin. Kasvattaja ei kuitenkaan tähän suostunut. Sukupuolistereotyyppisyys ilmenee edellä olevassa esimerkissä siten, että poikien annettiin leikkiä näitä leikkejä ja tehdä ammunta -ja muita taisteluääniä.

Sukupuolistereotyyppisyys kasvattajien toiminnassa näyttäytyi myös enemmän poikien kohtelun kohdalla kuin tyttöjen. Asiaan vaikuttaa varmasti myös poikien suurempi lukumäärä ja se, että rauhallinen tyttöjen toiminta jää vähemmälle huomiolle. Sekin on eräänlaista sukupuolistereotyyppistä kohtelua ja toimintaa, kun tyttöjen annetaan toimia ja käyttäytyä omalla tyyppillisellä rauhallisella tavallaan, ikään kuin poikien taustalla. Vapaan leikin aikana kasvattaja esimerkiksi kehotti poikia menemään liikuntasaliin lausahduksella ”menkää saliin touhottaa poijjaat”. Hän siis ohjasi heidät jumppasaliin riehumaan ja purkamaan energiaa, jota pidetään pojille tyyppillisenä tapana toimia.

Niin sukupuolisensitiivisyys kuin sukupuolistereotyyppisyyskin näyttäytyivät kasvattajien toiminnassa tässä tutkimuksessa. Usein kasvattajat toimivat sukupuolisensitiivisesti tai sukupuolistereotyyppisesti huomaamattaan, koska jotkin asiat ovat tai niitä pidetään itsestään selvinä liittyen esimerkiksi juuri sukupuoleen tai sukupuolirooleihin. Havainnointini aikana oli kerran tilanne, jossa lapset olivat lähdössä kasvattajan kanssa viettämään liikuntahetkeä ulos. Lapsista kuusi oli poikia ja yksi tyttö. Kun kasvattaja huomasi, että ulkoilemaan oli lähdössä vain yksi tyttö, hän totesi:

“Vain Jennako tytöistä? Mutta ei se haittaa, koska sinähän olet rohkea eikä niin?” Muut tytöistä olivat jääneet auttamaan askartelutöissä sisälle ja he tulivat ulos vasta myöhemmin. Samankaltainen sukupuolistereotopiaan liittyvä tilanne näyttäytyi myös kerran liikuntasalissa, kun tytöt olivat leikkimässä barbeilla. Yksi kasvattajista tuli sanomaan, että nyt olisi poikien vuoro tulla saliin leikkimään ja tyttöjen olisi siivottava omat leikkinsä pois ja siirryttävä muihin tiloihin. Lopulta tytöt siivosivat leikkinsä ja siirtyivät muihin tiloihin ja pojat tulivat jatkamaan leikkejään liikuntasaliin. Sukupuolisensitiivisyys kuitenkin näyttäytyi eräässä toisessa samankaltaisessa tilanteessa, kun yksi tytöistä epäröi mennä samaan huoneeseen leikkimään, jossa pojat olivat leikkimässä. Tyttö ilmoitti tästä kasvattajalle, johon hän totesi, että kyllä tytötkin mahtuvat samaan huoneeseen leikkimään. Nämä esimerkkitalanteet vahvistavat sen, että niin sukupuolisensitiivisyyttä kuin sukupuolistereotyyppisyyttäkin oli läsnä samankaltaisissa tilanteissa.

Useaan otteeseen oli myös tilanteita, joissa pojat vapaan leikin aikana halusivat jatkaa Pokemon -aiheisen käsityönsä ompelua. Pokemon -teema motivoi selvästi myös rikkomaan sukupuolistereotyyppisiä valintoja. Esimerkiksi pojat halusivat ommella oma-aloitteisesti vapaankin leikin aikana. Kasvattajat auttoivat poikia ompelutöiden teossa, aina kun he sitä pyysivät. Kasvattajat eivät kuitenkaan tehneet pojille töitä eteenpäin heidän puolestaan, vaan neuvoivat poikia ompelussa sanallisesti, jotta pojat yrittäisivät ensin itse selvittää vaikeistakin ompeluvaiheista. Poikia siis tuettiin oma-aloitteisuudessa ja siinä, että he yrittäisivät mahdollisimman paljon tehdä itse työtään omin avuin.

Joulun lähestyessä lapsille järjestettiin joka aamu ohjattu yhteinen joulukalenterihetki, jota pääsin moneen otteeseen seuraamaan. Hetkellä oli monenlaista toimintaa, kuten satujen kerrontaa, lauluja, loruja, askartelua ja liikuntaa liittyen jouluun. Eräällä joulukalenterituokiolla kasvattaja ohjeisti, että lapset saavat viittaamalla puheenvuoron ja kertoa monesko päivä joulukuuta on menossa. Esiopetusikäinen tyttö sai viittaamalla puheenvuoron,

mutta monen pojan suusta tuli vastaus kasvattajan esittämään kysymykseen, vaikkei heille ollut annettu puheenvuoroa. Vaikka vastaus olikin jo tullut poikien suusta useaankin otteeseen, sai ohjeita noudattanut ja viitannut tyttö vielä kertoa oikean vastauksen kasvattajan esittämään kysymykseen. Vaikka pojilta tulikin välillä ilman lupaa vastauksia kysymyksiin, huolehti kasvattaja siitä, että puheenvuoron saanut lapsi sai antaa vastauksensa.

5.5 Tyttöjen ja poikien väliset vertaissuhteet ja vuorovaikutustilanteet

Havainnoidessani tyttöjen ja poikien välisiä suhteita, niistä ilmeni moninaista tietoa liittyen lasten väliseen vuorovaikutukseen ja jopa sen puutteeseen tässä tutkimuksessa. Vertaissuhteet ja vuorovaikutustilanteet muotoituivat yhdeksi teemaksi havainnointini aikana, kun aloin analysoida ja pilkkoa aineistoani pienempiin osiin. Aikuisjohtoisissa ohjatuissa tilanteissa pojat ja tytöt olivat jonkin verran vuorovaikutuksessa vastakkaisen sukupuolen edustajan kanssa, mutta vapaassa leikissä näin ei ollut. Teemaan sisältyy myös tyttöjen ja poikien keskinäiset vuorovaikutussuhteet samaa sukupuolta olevien kanssa.

Ohjattu tuokio, Gladiaattoritaistelu:

Tytöt ja pojat suhtautuivat hyvin siihen, miten kasvattaja jakoi heitä pareiksi esimerkiksi gladiaattoritaisteluhetkellä. Tytöille ja pojille sopi se, että parina oli vastakkaisen sukupuolen edustaja.

Havainnointipäivä 1, s.2

Ohjatuilla tuokioilla ja aikuisjohtoisissa tilanteissa lapset toimivat yhdessä esimerkiksi pareina gladiaattoritaisteluissa mielellään. Vapaassa leikissä oli kuitenkin hyvin selvästi nähtävillä täysin päinvastaista toimintaa. Pääsääntöisesti tytöt ja pojat leikkivät eri tiloissa ja silloin, kun he leikkivät omia leikkejään omissa ryhmissään, he eivät ottaneet kontaktia toisiinsa. Muutamalla kerralla tytöt ja pojat leikkivät samaan aikaan kasvattajien lähellä ruokailutilassa, mutta pojilla oli omat taisteluleikkinsä menossa isommalla

alueella yhteisessä tilassa, kun taas tytöt tekivät palapeliä huoneen nurkassa. Seuraavassa esimerkissä tilannekuvaus liittyen tyttöjen ja poikien välisiin suhteisiin ja tilankäyttöön päiväkodissa.

Vapaa leikki ja tilankäyttö:

Aamupäivällä oli menossa vapaan leikin hetki. Tytöt ja pojat olivat kaikki ruokailusalissa leikkimässä, jota käytetään myös leikkimiseen ja esimerkiksi askarteluun ruokailun lisäksi. Vaikka tytöt ja pojat tällä kerralla olivatkin samassa tilassa liikkumassa, he silti leikkivät taas poika -ja tyttöryhmissä omia leikkejään. Parilla pojista oli Pokemon -korttikansiot ja he katselivat niitä poikaporukalla ja muut eskaripojat piirtelivät Pokemoneja paperille. Tyttöillä oli vauvanukeilla hoiva -ja kotileikki meneillään ja muutama eskarityttö taas kokosi Monster High -palapelejä. Tytöt pelaavat kyseistä palapeliä päiväkodissa todella usein. Pojat eivät ole kertaakaan tätä tai mitään muutakaan palapeliä koonneet.

Havainnointipäivä 9, s.9

Vapaassa leikissä oli nähtävillä hyvin selvästi, että tytöt hakeutuivat tyttöjen ja pojat poikien seuraan. Havainnointijaksonei aikana näin yhden kerran, kun pojat ja tytöt omatoimisesti hakeutuivat toistensa seuraan ja tässäkin hetkessä oleellista oli yhteinen intressi. Kyseisellä hetkellä lapset katsoivat yhdessä erään esiopetusikäisen pojan Pokemon -korttikansiota.

Lapset olivat jonkinlaisessa kontaktissa vastakkaisen sukupuolen edustajan kanssa ainoastaan silloin, kun kasvattaja oli jakanut esimerkiksi liikuntahetkellä parit satunnaisesti tai, jos pojat ja tytöt sattumalta päätyivät toistensa pariin esimerkiksi gladiaattorikamppailussa. Myös ruokailutilanteissa lasten istumajärjestys oli tehty siten, että pojat ja tytöt istuisivat sekaisin toistensa vieressä. En havainnoinut ruokailutilanteita sen tarkemmin, koska en ollut ajatellut havainnoida ruokailutilanteita ollenkaan havainnointijaksonei aikana. Tämän havainnon tein, kun odotin ruokailutilassa, että lapset ja kasvattajat ovat syöneet. Jälkeenpäin ajatellen ruokailutilanteet olisivat tuottaneet aineistoa juuri tyttöjen ja poikien keskinäisestä vuorovaikutuksesta ja suhteista.

Eräällä askartelutuokiolla kasvattaja pyysi esiopetusikäistä tyttöä näyttämään lumihiihutaletaitoksen tekemisen ja poika kuunteli ja katsoi tytöltä

tarkasti mallia. Tässäkin hetkessä kuitenkin kasvattaja pyysi tyttöä ohjeistamaan poikaa eli vuorovaikutustilanne ei lähtenyt lapsista itsestään. Seuraavassa esimerkissä vietettiin ulkoiluhetkeä, joka oli vapaata leikkiä, jossa kasvattaja oli mukana lasten toiminnassa.

Lumileikkihetki:

Ensin tytöt olivat kasaamassa ja tekemässä lumikasoja yhdessä kasvattajan kanssa. Hetken kuluttua myös pojat halusivat osallistua samaan lumen kasaamisleikkiin ja alkoivat myös kasata lunta. Pojat eivät reagoineet siihen, että tytötkin olivat osana lumileikkiä, mutta tytöt vähitellen siirtyivät yksitellen muihin leikkeihin sen jälkeen, kun pojatkin tulevat osaksi toimintaa. Havainnointipäivä 4, s. 5

Tyttöjen ja poikien välisten suhteiden lisäksi havainnoin myös poikien suhdetta toisiinsa poikiin ja myös tyttöjen suhdetta toisiinsa tyttöihin. Poikien keskinäinen vuorovaikutus oli kaiken kaikkiaan fyysisempää ja äänekkäämpää ja sisälsi paljon keskustelua. Poikien fyysisyydellä tarkoitan esimerkiksi fyysisen kontaktin ottamista toiseen poikaan eli pientä painimista, tönimistä ja niin edelleen. Lauri esimerkiksi totesi voimistelupenkkiä nostaessaan: "Enkö olekin vahva, voisin nostaa sut tosi korkeelle, koska oon treenannu". Pojat rakensivat vapaan leikin aikana neljä kertaa joko tempuradan tai gladiaattoritaistelupaikan esimerkiksi voimistelupenkin avulla liikuntasaliin. Kuuntelin lasten keskustelua tempuradalla, jossa pojat painottavat muun muassa omaa hyvyttään ja voittamista. Voittamisen ja omien vahvuuksien korostamisen lisäksi pojat keskustelivat paljon esimerkiksi eri leikkien ja toimintojen säännöistä, josta olikin jo puhetta edellisessä teemaosiossa.

Tyttöjen keskinäinen vuorovaikutus oli rauhallista ja välillä täysin äänetöntäkin. Esimerkiksi palapelin kokoamishetkellä tytöt saattoivat olla täysin hiljaa ja keskittyä pelkästään palapelin palojen paikalleen laittamiseen sanomatta sanaakaan. Tyttöjen keskinäiseen vuorovaikutukseen ei esimerkiksi kuulunut fyysistä kontaktia kuten painimista tai pientä leikkimielistä

tönimistä, kuten pojilla. Ne keskustelut mitä tytöiltä kuulin olivat äänettömämpiä ja vähäsanaisempia kuin pojilla.

Tyttöjen ja poikien välisten suhteiden yhteenvetona on se, että heillä ei ollut vapaan leikin vuorovaikutussuhdetta. He eivät oma-aloitteisesti aloittaneet keskustelua tai yhdessä toimimista keskenään ja pääsääntöisesti he leikkivät myös eri tiloissa. Jos taas he leikkivät samassa tilassa, he leikkivät omia leikkejään. Aikuislähtöisissä ohjatuissa tuokioissa lapset taas ottivat enemmän kontaktia toisiinsa, mutta lähes aina kontaktitilanne oli tavalla tai toisella lähtöisin muualta kuin lapsista itsestään.

Tytöt ja pojat olivat keskenään vuorovaikutuksessa oman sukupuolensa edustajan kanssa oikeastaan aina vapaan leikin aikana. Pojat hakeutuivat poikien seuraan ja tytöt tyttöjen seuraan. Tyttöjen ja poikien välisten suhteiden puuttuminen ja lasten hakeutuminen saman sukupuolen edustajan seuraan olivat kokonaisuudessaan yksi tutkimukseni päätulos.

6 POHDINTA

6.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää millaisina esiopetusikäisten lasten sukupuoliroolit ilmenevät lasten ja kasvattajien toiminnassa päiväkotiryhmässä. Havainnointiaineiston pohjalta tutkimukseen osallistuneet esiopetusikäiset tytöt ja pojat valitsivat stereotyyppisiä sukupuolelleen tyypillisiä leikkejä ja leikkivälineitä. Lisäksi myös organisoituminen tilassa oli sukupuolen mukaan jakautunutta. Pojat hakeutuivat poikien seuraan ja tytöt tyttöjen seuraan ja tässä ei ollut huomattavissa poikkeuksia.

Poikien tyypillisiä leluvalintoja tutkimuksessani olivat esimerkiksi legot -ja muut rakentelupalikat ja autot, kun taas tyttöjen leluvalinnat olivat barbeja ja muita nukkeja. Tutkimukseni aikana minulla oli myös lyhyt keskustelu erään esiopetusikäisen tytön kanssa, joka totesi, etteivät pojat tykkää barbeista tai halua leikkiä niillä. Selkeiden leluvalintojen ja esimerkiksi tämän edellä mainitun tytön kertoman perusteella voidaan vahvistaa sitä ajatusta, että lapset tiedostavat mitkä lelut kuuluvat tytöille ja mitkä pojille. Poikien ja tyttöjen leikki -ja leluvalinnat tutkimuksessani olivat linjassa aiempien tutkimustulosten kanssa. Kun lapset toimivat ryhmissä, koostuvat ne useimmiten samaa sukupuolta olevista (Salmivalli 2005, 159). Yksi syy oman sukupuolen suosimiseen esimerkiksi leikkikumppanin valinnassa on se, että poikien ja tyttöjen leikkimistavoissa alkaa syntyä eroja kolmen vuoden iästä lähtien. Lapsi luonnostaan hakeutuu seuraan, jossa pidetään samanlaisista leikeistä, kuin hän itse. Lapset myös luokittelevat itsensä tietyn ryhmän jäseneksi ja se ryhmä, joka mielletään omaksi, mielletään myös parhaaksi. (Harris 2000, 220.)

Iän myötä lapset haluavat enemmän itsekin ylläpitää sukupuolen mukaista jakoa etenkin isoissa ryhmissä ollessaan: tytöt hakeutuvat tyttöjen ja

pojat poikien seuraan sekä osallistuvat sukupuolelleen ominaisiin toimintoihin (Turja 2016, 206). Ylitapio-Mäntylän ja Turjan (2016, 281; 2016, 206) mukaan esimerkiksi autot, rakenteluserjat ja legot määrittyvät poikien leluiksi ja nuket ja Bratzit tyttöjen leluiksi, sillä ne yhdistyvät hoivaleikkeihin, joihin pojat eivät useinkaan osallistu. Update -projekti, joka on kysely 4–6 -vuotiaalle lapsille (Turja 2009a) osoitti aiempien tutkimusten (mm. Leaper 2009) tapaan, että jo nelivuotiaat lapset tiedostavat, mitkä lelut kuuluvat pojille ja mitkä tytöille. (Turja 2016, 206.)

Tytöillä leikki ja muu toiminta oli tutkimuksessani rauhallisempaa ja äännettömämpää kuin pojilla. Poikien toiminta ja leikki taas oli niin ulkona kuin sisätiloissakin äänekkäämpää, vauhdikkaampaa ja usein myös isomman tilan vaativaa. Useimmiten tytöt leikkivät pienessä leikkihuoneessa keskenään tai aikuisten lähellä ruokailutilassa, jota hyödynnettiin myös lasten vapaassa leikissä tai esimerkiksi käsitöiden ja askartelutöiden teossa. Aiemmat tutkimukset tukevat saamiani tuloksia liittyen rauhallisempiin tyttöihin ja äänekkäisiin poikiin, kuten ne tukevat myös saamiani tuloksia tarkasteltaessa lasten tilankäyttöä vapaassa leikissä. Ruotsalaisen tutkimuksen mukaan päiväkodissa tyttöjen oletetaan olevan rauhallisia ja poikien äänekkäitä, vaikka näin ei todellisuudessa olisikaan (Alasaari & Katainen 2016, 14-15). Leikkeihin liittyy eriasteista äänenkäyttöä ja toiminnallisuutta ja ääneen liittyy sukupuolisidonnaisia stereotypioita äänekkäistä pojista ja hiljaisista tytöistä (Brown & Gilligan 1992; Tolonen 2001; Wahlström 2003, 7; Ylitapio-Mäntylä 2012, 78; 2016, 281). Tyttöjen leikki-tilat ovat lähempänä aikuisia ja poikien leikeille annetaan enemmän tilaa (Alasaari & Katainen 2016, 18; Ylitapio-Mäntylä 2012, 78; Ylitapio-Mäntylä; 2016, 281). Poikien leikkejä pidetään tilaa vaativampina ja vauhdikkaampina kuin tyttöjen. Kiipeämis- ja hyppimisleikit ovat poikien toimintaa, kun taas tytöt ohjataan usein niin sanottuihin hiljaisiin leikkeihin, kuten nukkekotileikkiin. (Robinson & Diaz 2006, 129; Strandell 1995; Ylitapio-Mäntylä 2012, 78; 2016, 281; Wahlström 2003, 15.)

Silmiinpistävä tulos oli, miten vahvasti kilpailullisuus ja sääntöjen noudattaminen erotti tyttöjä ja poikia toisistaan. Tulokset näkyivät

tutkimuksessani esimerkiksi liikuntatuokioilla kamppailutilanteissa ja heidän keskinäisissä leikkihetkissään. Pojille muutenkin oman hyvyiden ja vahvuuden korostaminen oli tärkeää ja myös kavereiden kehuvarmistettiin kysymällä niitä, jos niitä ei muuten saanut. Tytöille taas voittaminen ei vaikuttanut olevan niin tärkeää, vaan he suorittivat tunnollisesti ohjeiden mukaan annettuja tehtäviä tai toimintoja. Tämä sama tunnollisuus näkyi myös esimerkiksi ohjeiden kuuntelemisessa, kun kasvattajat kehottivat lapsia odottamaan viittaamalla vastausvuoroaan. Tytöt noudattivat tätä ohjetta tunnollisesti, kun taas osalla pojista keskittyminen usein herpaantui ja innokkuus vei voiton. Se, että tytöt kohteliaasti ja tunnollisesti odottivat omaa vastausvuoroaan viittaamalla ja pojilla hieman keskittyminen herpaantui ei tarkoita kuitenkaan sitä, että tytöt osaisivat esimerkiksi vastata kasvattajien esittämiin kysymyksiin paremmin kuin pojat. Tässä tutkimuksessa ei arvioida ja vertailla lasten osaamista ja oppimista, mutta usein kuulee sellaisia väittämiä, että tunnolliset tytöt ovat parempia koulussa kuin äänekkäät ja vauhdikkaat pojat. Sekin on eräänlainen sukupuolinen stereotypia ja sukupuolen vaikutusta koulumenestykseen voisi jossain toisessa tutkimuksessa tutkia tarkemmin.

Aiempien tutkimusten mukaan esiopetusikäiset lapset neuvottelevat muun muassa kaverisuhteista, päiväkodin säännöistä ja ongelmien ratkaisemisesta (Lehtinen 2009, 142). Kilpailuissa unohtuvat helposti muun muassa kohtuullisuus ja vaatimattomuus. Näiden sijaan tulee esimerkiksi vallankäyttö. Päiväkotiryhmässä sääntöjen olemassaolo ja niiden noudattaminen on merkityksellistä sosiaalisen käyttäytymisen näkökulmasta. Eettisesti on oikein, että säännöt sovitaan kaikkia osapuolia kuullen yhdessä. (Vienola 2016, 169, 174.) Esimerkiksi poikien fyysisyyttä, kilpailullisuutta ja suorituspainotteisuutta pidetään oikeanlaisena miehisyytenä (Cacciatore & Koiso-Kanttila 2010, 39-30; Ylitapio-Mäntylä 2012, 94-95).

Tutkimuksessani tytöt ja pojat eivät olleet vuorovaikutuksessa keskenään vapaan leikin aikana. Sukupuolten väliset kanssakäymiset tapahtuivat ainoastaan ohjatun toiminnan aikana. Lapsille ei ollut ongelma olla vastakkaisen sukupuolen edustajan kanssa tekemisissä esimerkiksi Pokemon -kamppailun aikana. Vapaassa leikissä, kun lapsilla oli vapaus valita leikkiverinsa, hakeutuivat he saman sukupuolen edustajan seuraan kerta toisensa jälkeen. Vaikka tytöt ja pojat olisivatkin olleet samassa tilassa leikkimässä, he eivät leikkineet yhdessä keskenään tutkimukseni aikana. Aiempien tutkimusten mukaan sukupuoliset stereotypiat istuvat lujassa, vaikka kasvattajat korostaisivatkin, ettei ole tarvetta eritellä poikien ja tyttöjen leikkejä (Vienola 2016, 169). Kasvattajien onkin tärkeää auttaa lapsia purkamaan sukupuolista jaottelua. Herbert ja Stipek (2005) uskovat, että opettajien käsitykset ja näkemykset ovat osittain kytköksissä sukupuolieroihin lasten omissa vakaumuksissa. Tämä voi vaikuttaa tapaan, jolla lapset ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja leikkivät (Chapman 2016, 1280).

Ohjatuissa tuokioissa kasvattajat jakoivat lapsia ryhmiin muun kuin sukupuolen perusteella esimerkiksi istumajärjestyksiä laatiessaan tai pareja muodostaessaan, mutta vapaassa leikissä oli havaittavissa selkeää kahtia jakoa tyttöihin ja poikiin. Tytöt hakeutuivat aina tyttöjen seuraan ja pojat poikien, eivätkä kasvattajat tähän reagoineet. Toisaalta on hyvä, että jokaiselle lapselle annettiin vapaus itse valita, kenen kanssa hän leikkii, koska näin lapsen oma ääni ja mielipide saadaan kuuluviin. Olisiko kasvattajien kuitenkin hyvä rohkaista leikkeihin myös muiden kuin sen oman parhaan kaverin tai saman sukupuolen edustajan kanssa? Tämä on aihe, mikä herättää ajatuksia, koska on hyvä antaa lasten itse päättää leikkivalinnoistaan ja keiden kanssa he leikkivät, mutta olisi lapsen kannalta hyvä johdatella myös muihin kuin varmoihin ja helppoihin valintoihin. Kasvattajan on tärkeää olla kasvattamatta lapsia ahtaisiin sukupuolirooleihin ja nähdä lapset omanlaisinaan (ks. Cacciatore & Koiso-Kanttila 2010). Kun lapset venyttävät sukupuolen rajoja esimerkiksi leikeissään ja leluvalinnoissaan, he rikkovat samalla aikuisten stereotyyppisiä ajatuksia lasten valinnoista. Aikuisten suhtautuminen lasten leikkeihin ja

leluvalintoihin on oleellista, ja pienellä eleellä, sanomisella tai ilmeellä voi joko onnistua tai rikkoa lapsen luovan sukupuoliajattelun. Kasvattajan täytyy antaa tilaa lasten luovalle ajattelulle eli pojilla ja tytöillä tulee olla mahdollisuus valita leikkejä, leluja ja leikkirooleja. Aikuisen avarakatseisuus sukupuolta kohtaan tukee lasten luovuutta. Erilaisten leikkiroolien ottaminen saattaa aiheuttaa lasten leikeissä ristiriitatilanteita, joita aikuisen on hyvä pohtia yhdessä lasten kanssa. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 78-81.)

Lapsia on hyvä ohjata myös epämuukavuuksialueelle ja osoittaa, että tytöt ja pojat voivat toimia keskenään muulloinkin kuin silloin, kun kasvattaja sattuu jakamaan heidät pareiksi. Monelle lapselle oman sukupuolen edustaja on turvallisempi ja tutumpi leikkikaveri kuin vastakkaisen sukupuolen edustaja siitäkkin syystä, että leikki -ja leluvalinnat kohtaavat saman sukupuolen edustajan kanssa. Lasten omien mielipiteiden kuunteleminen valinnoissa on lapsilähtöisyyttä parhaimmillaan, mutta joissain tilanteissa on hyvä olla pienenä rohkaisijana. Kun aikuiset rikkovat sukupuoliroolien rajoja ja näyttävät lapsille mallia, hekin uskaltavat kokeilla myös heille epätyypillisiä toimintoja ja leikkejä. Roolimallit ovat tärkeitä tässäkin asiassa. Ylitapio-Mäntylän (2009, 121) mukaan lapset oppivat pienestä asti sukupuolelleen tyypillistä toimimista havainnoimalla ympäröivien ihmisten toimintaa. Samalla tavalla, kun lapset oppivat siihen, että pojat leikkivät autoilla ja tytöt nukeilla, he voivat oppia myös pois tästä ajatuksesta. Joskus voi kokeilla jotain muutakin kuin sitä itselleen ja omalle sukupuolelleen tyypillistä leikkiä tai toimintaa. Päiväkodeissa esiintyy sukupuolen mukaan ryhmittelyä esimerkiksi silloin, kun poikia ja tyttöjä laitetaan epävirallisesti poika- ja tyttöryhmiin. Kasvattajat voivat laittaa pojat ja tytöt omiin opetus- tai leikkiryhmiin, jonoihin odottamaan sisäänpääsyä tai epävirallisesti puhuttelemalla yleistää poikien toimivan tietyllä tavalla ja tyttöjen toisella. (Lehtonen 2010, 91.)

Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää miten esiopetusikäisten lasten sukupuoliroolit ilmenevät päiväkotiryhmän toiminnassa, lasten välisissä vuorovaikutustilanteissa ja lasten ja kasvattajien toiminnassa kuten

esimerkiksi leikissä. Tutkimuskysymykset ja niihin saadut tulokset kertovat, että stereotyyppiset sukupuoliroolit ja niihin liittyvät ennakkokäsitykset ovat merkityksellisiä tämän tutkimuksen esiopetusryhmässä.

Tyttöjen ja poikien välinen vuorovaikutuksen puuttuminen vapaassa leikissä on mielestäni mainitsemisen arvoinen asia, jota olisi mielenkiintoista tutkia tarkemmin. Vertaissuhteet kuitenkin nähdään tärkeinä muun muassa erilaisuuden hyväksymisen ja toisten auttamisen ja huomioon ottamisen opettelussa (Lehtinen 2009, 128). Alasaaren (2013, 16-76) mukaan sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolitietoisuus ovat osa tasa-arvokasvatusta. Sukupuolistereotyyppioita on tärkeää huomioida sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta, koska sukupuolten sisäisten erojen havaitseminen on merkityksellistä sukupuolten välisten erojen lisäksi. Lasten täytyy saada itse huomata sukupuolen moninaisuus. Hänen tutkimuksensa osoitti sen, että sukupuolitietoisuutta tarvitaan varhaiskasvatuksessa.

Median vaikutukset lasten leikkiin näyttäytyivät tutkimuksessani vahvasti etenkin poikien leikeissä. Tutkimuksessani lasten ohjatuissa tuokioissa kuten myös vapaassa leikissä näyttäytyivät usein Pokemon -teema ja virtuaalitodellisuus. Suositut hahmot näkyivät ja kuuluivat myös lasten keskusteluissa, piirroksissa, kotoa tuoduissa leluissa ja muissa välineissä kuten pelikorteissa. Pokemonien lisäksi poikien keskusteluissa ja leikeissä näyttäytyi useasti myös virtuaalitodellisuus -ja konsolipelit. Kun lähdin toteuttamaan tutkimustani, en ajatellut, että media ja sen tarjoama sisältö näyttäytyisi tutkimukseni tuloksissa. Media näkyi enemmän poikien kuin tyttöjen toiminnassa eli eroa myös sukupuolten välillä oli havaittavissa. Nykypäivänä media on vahvasti läsnä arjessamme, joten olisi toisaalta ihmeellistä, jos se ei näkyisi myös lasten toiminnassa tai leikkien temana. Sukupuolistereotyyppiat ilmenevät median lisäksi myös kulutusmarkkinoilla. Vaateliikkeeseen astuessaan voi nähdä heti miesten, naisten, tyttöjen ja poikien vaateosaston. Samoin niin sanotut tyttöjen ja poikien lelut on kauppojen hyllyillä eroteltu eri

puolille leluosastoa. Nukkeja ja autoja ei ole yleensä aseteltu vierekkäin leluhyllyille.

6.2 Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimushaasteet

Luotettavuutta on arvioitava koko tutkimusprosessin ajan ja itse tutkija on yksi luotettavuuden mittari. Lähtökohtana on tutkijan avoin subjektiviteetti ja että tutkija tiedostaa olevansa oleellinen osa tutkimusta. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa oleellista on sen henkilökohtaisuus, koska tekstissä on mukana omaa pohdintaa. Tutkijan ennakko-oletukset huomioon ottamalla saadaan tutkimukseen lisättyä varmuutta. (Eskola 1998, 210-212.) Valitsin tämän sukupuolirooleihin liittyvän aiheen siksi, että se on minulle henkilökohtainen. Minulla oli ja on edelleen omat ennakko-oletukseni mitä sukupuolirooleihin tulee. Omat ennakko-oletukseni olivat samansuuntaisia kuin aiemmat tutkimustulokset, vaikka en ollut vielä edes tehnyt tätä tutkimustani sukupuolirooleihin liittyen. Muun muassa tyttöjen ja poikien selkeät lelu- ja leikkivalinnat vahvistivat aiempia tutkimustuloksia, kuten myös omia ennakko-oletuksiani.

Sosiaaliset vuorovaikutustilanteet ja ryhmän jäseneksi pääseminen ovat merkittäviä osia tiedonhankintaprosessissa (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2016, 216; Tuomi & Sarajärvi 2009, 82). Osallistuva havainnointi observoinnin keinona mahdollisti minulle pääsyn lähemmäs tutkittavaa joukkoa eli esiopetusikäisten lasten päiväkotiryhmää ja siinä toimivia kasvattajia. Halusin keskittyä tässä tutkimuksessa pelkästään havainnointiin, koska näkemällä, kuulemalla ja kokemalla asioita ryhmän mukana on mahdollista saada riittävän hedelmällistä aineistoa. Vaikka useamman aineistonkeruumenetelmän hyödyntämisen tutkimuksessa sanotaan monissa tieteellisissä teoksissa ja oppaissa olevan hedelmällistä, ei se aina automaattisesti tarkoita sitä, etteikö pelkällä havainnoinnilla voisi saada hedelmällisiä ja luotettavia tuloksia. Monien oppaiden mukaan (esim. Hirsijärvi ym. 2000) triangulaatiolla voidaan tarkentaa tutkimuksen

luotettavuutta ja sillä tarkoitetaan esimerkiksi tutkimusmenetelmien yhteiskäyttöä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 142.) Triangulaatiota voi hyödyntää jatkotutkimuksissa, kun halutaan saada vahvistettua jo havainnoimalla kerättyjä tuloksia sukupuolirooleihin liittyen. Haastatteluissa saattaa myös ilmetä uutta tutkimustietoa, etenkin jos haastattelisi lasten lisäksi päiväkotiryhmän kasvattajia ja myös lasten vanhempia. Olisi mielenkiintoista päästä vertailemaan heidän vastaustensa sisältöä toisiinsa. Toisaalta saadaanko haastattelussa aina luotettavaa tietoa haastateltavilta? Sukupuolirooleissa on kuitenkin myös kyse kulttuurisista itsestäänselvyyksistä ja tiedostamattomista ajattelu- ja käyttäytymismalleista, joiden sanallinen reflektointi voi olla vaikeaa. Etenkin aikuiset pystyvät miettimään vastauksiaan kysymyksiin valmiiksi ja vastaamaan myös haastattelijan haluamalla tavalla. Tietyissä hetkessä näkyvät ja kuuluvat havainnot eivät valehtele, siksi valitsin aineistonkeruumenetelmäksi havainnoinnin.

Lasten leikin aikana käytyjen keskustelujen välisiä eroja en pystynyt tutkimaan ja arvioimaan, koska sain havainnointini aikana kerättyä enemmän materiaalia poikien välisistä leikkikeskusteluista kuin tyttöjen. Yritin tasapuolisesti päästä niin poikien kuin tyttöjenkin leikkien ja siinä käytävien keskustelujen äärelle. Useammasta yrityksestä huolimatta, tyttöjen keskinäinen leikki keskeytyi joka kerta, kun menin heidän leikkiään havainnoimaan liian läheltä. Tyttöjen leikin havainnoinnin toteutinkin pääsääntöisesti hieman kauempaa, jotta saisin heidänkin leikistään mahdollisimman hedelmällistä tietoa.

Havainnointiaineistoni oli tutkimuksessa pieni ja kohdistui vain päiväkotiryhmän esiopetusikäisiin lapsiin, mutta tällä aikataululla isompi ryhmäkoko olisi voinut jopa vaikuttaa negatiivisesti tutkimuksen tuloksiin. On helpompi keskittyä pienempään ryhmään kerrallaan. Suuremmalla lapsimäärällä voisi ehkä saada vielä selvemmin esiin sukupuolen ja sukupuoliroolien piirteitä ja eroja, mutta ei voi koskaan kuitenkaan ennustaa minkälaista aineistoa ryhmä tarjoaa. Mielenkiintoista olisi myös tutkia sitä,

miten sukupuoli näyttäytyy silloin, jos ryhmässä on muuta etnistä ryhmää edustavia poikia tai tyttöjä. Laajemmassa tutkimuksessa voisi vertailla myös eri ryhmiä tai päiväkoteja keskenään ja myös eri-ikäisiä lapsia, mikä kertoisi tulosten siirrettävyydestä ja parantaisi tulosten yleistettävyyttä. Pienempää ryhmää havainnoidessa pystyy kuitenkin keskittymään jokaiseen havainnoitavaan yksilöllisemmin ja ottamaan heidät huomioon tarkemmin. Sain kuitenkin merkittäviä tuloksia yhteen ryhmään ja sen esiopetusikäisiin keskittyessäni. Myös havainnointiaika, vaikka vain 24h, pystyi osoittamaan toimintojen ja vertaissuhteiden toistuvuuden. Pidempikestoinen havainnointi toki paremmin toisi esiin, miten toiminnan eri teemat ja toimintatavat mahdollisesti muuttavat merkityksiä.

Etnografisessa tutkimuksessa on tarkoitus tutkia erilaisia kulttuureja, ihmisiä ja toimintaa näiden kulttuurien osana. Tutkimusta tehdessäni ja etenkin tutkimukseni tuloksia analysoidessani aloin pohtia, olisiko sukupuolikulttuuri ollut erilainen jossain toisessa päiväkodissa? Tässä tutkimuksessa esimerkiksi tyttöjen ja poikien väliset suhteet ja vähäinen vuorovaikutus eri sukupuolten välillä herättivät minussa paljon ajatuksia. Myös tilan käytössä ilmeni selviä eroja, kun pojat käyttivät enemmän tilaa ja isompia tiloja leikkeihinsä. Tyytyivätkö tytöt niihin leikkitiloihin, mitkä heille jäivät johtuen esimerkiksi siitä, että poikia oli esiopetusryhmässä enemmän kuin tyttöjä? Tytöt olivat myös rauhallisempia ja hiljaisempia kuin pojat, joka saattaa myös vaikuttaa siihen, että pojat ovat enemmän esillä ja leikkivät esimerkiksi vauhdikkaampia leikkejä tyttöihin verrattuna. Erilaisissa ryhmissä toimineena ja paljon ryhmiä nähneenä, on aina ollut ilmeistä, että äänekkäämmät ja vauhdikkaammat henkilöt vievät ja saavat usein enemmän huomiota, kuin ne hiljaisemmat ja rauhallisemmat henkilöt.

Jatkotutkimusideani olisi haastatella lapsia, lasten vanhempia ja ryhmän kasvattajia sukupuolirooleista. Aikuisten malli, toiminta ja puheet heijastuvat kuitenkin myös lapsiin ja heidän toimintaansa. Sillä on merkitystä,

millaista mallia heidän elämäänsä kuuluvat aikuiset heille näyttävät. Tutkimuksessani havainnointi keskittyi moniin tilanteisiin ja toimintoihin, joten jatkotutkimuksessa voisi keskittyä pelkästään muun muassa leikin, tilankäytön tai ohjatun toiminnan havainnointiin. Jos olisin keskittynyt pelkästään esimerkiksi vapaaseen leikkiin, olisin voinut tarkemmin kirjata ylös toistomääriä eri asioiden toteutumiselle. Tämä olisi myös hyvä idea jatkotutkimuksia ajatellen. Sukupuolen moninaisuus on ajankohtainen aihe koko maailmassa tänä päivänä. Tarkastelin omassa tutkimuksessani sukupuolirooleja ja sukupuoleen liittyviä stereotypioita, joista on puhuttu jo pidemmän aikaa. Sukupuoleen liittyvistä aiheista on nimenomaan puhuttu paljon, mutta on eri asia puhua, kuin tehdä asioiden eteen jotain merkityksellistä. Mitä enemmän suvaitsemme erilaisuutta ja monenlaisuutta omalla käytöksellämme, ohjaamisellamme, sanoillamme, eleillämme ja niin edelleen, sitä paremmin lapset voivat nyt ja myös tulevaisuudessa aikuisuudessakin. Lapsuutemme kokemukset vaikuttavat paljon aikuisena kokemiimme asioihin, joten meillä on työssämme iso vastuu esimerkiksi lasten itsetunnon ja identiteetin kehittämisessä. Sukupuoleen liittyvät tutkimusaiheet ovat erittäin tärkeitä, joten toivon että näitä aiheita tutkitaan tulevaisuudessa vielä enemmän.

Lähteet

- Alasaari, N. & Katainen, R. 2016. Sukupuolten tasa-arvon edistämisestä varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:36
- Alasaari, N. 2013. Lasten leikkiä – sukupuolittietoinen näkökulma päiväkodin arkeen. Pro gradu -tutkielma. Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Turun yliopisto.
- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Berg, P. 2010. Sukupuoli liikunnanopetuksessa. Teoksessa M. Suortamo, L. Tainio, E. Ikävalko, T. Palmu & S. Tani (toim.) Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus, 79-84.
- Chapman, R. 2016. A case study of gendered play in preschools: how early childhood educators' perceptions of gender influence children's play. *Early Child Development and Care* 186 (8), 1271-1284.
- Cherney, I. D. & Dempsey, J. 2010. Young children's classification, stereotyping and play behaviour for gender neutral and ambiguous toys. *Educational Psychology* 30 (6), 651-669.
- Chick, K., Heilman-Houser, R. & Hunter, M. 2002. The impact of child care on gender role development and gender stereotypes. *Early Childhood Education Journal* 29 (3), 149-154.
- Ehn, B. 2014. Arjen yllätyksiä – Huomaamattoman etnografia ja kulttuurianalyysi. Teoksessa P. Hämeenaho & E. Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen etnografia*. Helsinki: Ethnos. 59-75.
- Eskola, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Fingerroos, O. & Jouhki, J. 2014. Etnologinen kenttätyö ja tutkimus: metodin monimuotoisuuden pohdintaa ja esimerkkitapauksia. Teoksessa P. Hämeenaho & E. Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen etnografia*. Helsinki: Ethnos, 79-108.
- Goodwin, M. 2011. Engendering children's play: Person reference in children's conflictual interaction. Teoksessa S. Speer & E. Stokoe (toim.)

- Conversation and gender. Cambridge: Cambridge University Press, 250-271.
- Gordon, T., Hynninen, P., Lahelma, E., Metso, T., Palmu, T. ja Tolonen, T. 2007. Koulun arkea tutkimassa. Kokemuksia kollektiivisesta etnografiasta. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.) Etnografia metodologiana: lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Tampere: Vastapaino, 41-64.
- Hakala, K. & Hynninen, P. 2007. Etnografisesta tietämisestä. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.) Etnografia metodologiana: lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Tampere: Vastapaino, 209-226.
- Harris, J. 2000. Kasvatuksen myytti. Helsinki: Art House.
- Heikka, J., Hujala, E. & Turja, L. 2009. Arvioinnista opiksi: havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Vantaa: Printel Oy.
- Herbert, J., & Stipek, D. (2005). The Emergence of gender differences in children's perceptions of their academic competence. *Journal of Applied Developmental Psychology* 26, 276-295.
- Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2016. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hofstede, G. 1998. Masculinity and femininity: The Taboo dimension of national cultures. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Hofstede, G., Hofstede, G. & Minkov, M. 2011. Organisationer och kulturer. Lund: Studentlitteratur AB.
- Huuska, M. & Karvinen, M. 2012. Persoona on aina enemmän kuin sukupuoli. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvokasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 31-53.
- Huusko, H. 2015. Lasten sukupuolittunut toiminta ja keskinäinen valta päiväkodissa. Varhaiskasvatuksen pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto.
- Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. 2014. Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa P. Hämeenaho & E. Koskinen-Koivisto (toim.) Moniulotteinen etnografia. Helsinki: Ethnos, 7-31.

- Karvinen, M. 2010. Sateenkaaren värit koulussa – suvaitsevaisuudesta yhdenvertaisuuteen. Teoksessa M. Suortamo, L. Tainio, E. Ikävalko, T. Palmu & S. Tani (toim.) Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus, 111-132.
- Kronqvist, E-L. 2017. Varhaispedagogiikan kehityspsykologinen perusta. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 10-28
- Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Lappalainen, S. 2007. Johdanto: mikä ihmeen etnografia? Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.) Etnografia metodologiana: lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Tampere: Vastapaino, 9-14.
- Lappalainen, S. 2007. Rajamaalla: etnografinen tarina kenttätyöstä lasten parissa. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.) Etnografia metodologiana: lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Tampere: Vastapaino, 65-88.
- Lappalainen, S. 2007. Havainnoinnista kirjoitukseksi. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.) Etnografia metodologiana: lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Tampere: Vastapaino, 113-134.
- Lehtinen, A-R. 2009. Lasten toiminta, toimintaresurssit ja toimijuus päiväkotiympäristössä. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino, 89-114.
- Lehtinen, A-R. 2009. Lapset toimijoina päiväkodin vertaissuhteissa. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino, 138-155.
- Lehtonen, J. 2010. "Kaikki kuvatkin on sellaisia: isä, äiti ja lapsi" – heteronormatiivisuus eri koulutusasteilla. Teoksessa M. Suortamo, L. Tainio, E. Ikävalko, T. Palmu & S. Tani (toim.) Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus, 85-110.

- Leskisenoja, E. 2019. Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa: Totuutta käytännössä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Likitalo-Lehtinen, O. 1998. Ovatko pojat kasvatuksen ongelma – kasvattajien käsityksiä. Teoksessa S. Keskinen & K. Lehtonen (toim.) Tytöt ja pojat – samanlaisia ja erilaisia. Turun yliopisto, 7-56.
- Marttila, A. 2014. Tutkijan positiot etnografisessa tutkimuksessa – kentän ja kokemuksen dialoginen rakentuminen. Teoksessa P. Hämeenaho & E. Koskinen-Koivisto (toim.) Moniulotteinen etnografia. Helsinki: Ethnos, 362-392.
- Mäkinen, M. 2017. Minä olen ja kuulun! Lapsen identiteetin tukeminen. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 96-108.
- Nummenmaa, A-R. 2006. Kasvattajien yhteisö ja kasvatuskulttuuri. Teoksessa K. Karila, M. Alasuutari, M. Hännikäinen, A-R. Nummenmaa, H. Rasku-Puttonen (toim.). Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.
- Opetushallitus. 2014. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Helsinki: Opetushallitus.
- Opetushallitus. 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Helsinki: Opetushallitus.
- Palmu, T. 2007. Kenttä, kirjoittaminen, analyysi – Yhteen kietoutumia. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.) Etnografia metodologiana: lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Tampere: Vastapaino, 137-150.
- Paloniemi, S. & Collin, K. 2018. Etnografi työssä: kokemuksia organisaatiotutkimuksesta. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 232-247.
- Pennanen, S. 2009. Lasten medialeikit päiväkodissa. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino, 182-206.

- Pääjoki, T. 2016. Lasten taiteellinen toimijuus. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 111-123.
- Pönkkö, A. Sääkslahti, A. 2016. Liikkuva lapsi. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 138-152.
- Rutanen, N. 2009. Mitä on vapaa leikki? Teoksessa L. Alanen & K. Karila (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino, 207-226.
- Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa: vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Stier, J. 2019. Kultumöten: En introduktion till interkulturella studier, 3. painos. Lund: Studentlitteratur AB.
- Syrjäläinen, E. & Kujala, T. 2010. Sukupuolittietoinen tasa-arvokasvatus – vaiettu aihe opettajankoulutuksessa ja koulun arjessa. Teoksessa M. Suortamo, L. Tainio, E. Ikävalko, T. Palmu & S. Tani (toim.) Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus, 25-40.
- Sääkslahti, A. 2018. Liikunta varhaiskasvatuksessa. Jyväskylä: PS-kustannus
- Talbot, M. 2003. Gender stereotypes: Reproduction and challenge. Teoksessa J. Holmes & M. Meyerhoff (toim.) The Handbook of language and gender. Malden: Blackwell Publishing, 468-486.
- Tedlock, B. 2000. Ethnography and ethnographic representation. Teoksessa N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (toim.) Handbook of qualitative research. 2nd.ed. Thousand Oaks: Sage Publication
- Teräs, T. 2010. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus? Tapaustutkimus sukupuolesta ja tasa-arvosta päiväkodin arjessa. Pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteiden laitos. Helsingin yliopisto.
- Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Turja L. 2016. Teknologiakasvatus varhaisvuosina. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 197-209.

- Turja, L. 2017. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 38-55.
- Vienola, V. 2016. Varhaisvuosien eettinen kasvatusta. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 164-180.
- Vilkkä, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2009. Lastentarhanopettajien jaettuja muisteluja sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä. Väitöskirja. Acta Universitatis Lapponiensis 171.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2012a. Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 15-29.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2012b. Tasa-arvo ja sukupuoli varhaiskasvatuksen opetus- ja toimintasuunnitelmissa. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 55-68.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2012c. Leikillä ja toiminnalla ei ole sukupuolta. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 71-90.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2016. Kasvatuksen sukupuolistavia käytäntöjä päiväkodissa. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 276-286.
- Ylitapio-Mäntylä Outi, 2017. Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatusta. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 276-286.

Liitteet

Liite 1. Tietosuojailmoitus

Tietosuoja-asetus (679/2016) 12-14, 30 artikla

TIETOSUOJAILMOITUS TUTKIMUKSESTA TUTKIMUKSEEN OSALLISTUVALLE

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, eikä tutkittavan ole pakko toimittaa mitään tietoja, tutkimukseen osallistumisen voi keskeyttää.

1. TUTKIMUKSEN NIMI, LUONNE JA KESTO

Esiopetusikäisten lasten sukupuoliroolit päiväkotiryhmässä: Tutkimus kestää noin 2-3 viikkoa ja se toteutetaan etnografisesti havainnoimalla esiopetusikäisten lasten ja heitä ohjaavien kasvattajien toimintaa päiväkodin arjessa. Tutkimustulokset valmistuvat keväällä 2020.

2. MIHIN HENKILÖTIETOJEN KÄSITTELY PERUSTUU

Tutkimukseen osallistuvien lasten vanhemmille ja esiopetusryhmässä työskenteleville kasvattajille jaetaan suostumuslomakkeet allekirjoitettavaksi. Allekirjoittamalla suostumuslomakkeen hyväksytään tietojen käyttö tietosuojailmoituksessa kuvattuun tutkimukseen. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja se on oikeus keskeyttää milloin tahansa tai suostumuksen tutkimukseen voi peruuttaa syytä ilmoittamatta.

3. TUTKIMUKSESTA VASTAAVAT TAHOT

Tutkimuksen tekijä: Saila Saari

Tutkimuksen ohjaaja: Merja Koivula

4. TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TARKOITUS

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella, miten sukupuoliroolit ilmenevät, millaisia odotuksia niihin liittyy sekä miten ne näyttäytyvät lapsiryhmän jokapäiväisessä toiminnassa. Havainnoinnissa keskitytään tarkastelemaan lasten leikkiä ja liikuntaa ja sitä, millaisia sukupuoleen sidottuja merkityksiä esiopetusikäiset lapset ja kasvattajat toimintaan liittävät, sekä miten kasvattajien käsitykset vaikuttavat lasten leikkiin ja liikuntaan.

Havainnoitavaan lapsiryhmään kuuluu yhteensä 22 lasta, mutta tähän tutkimukseen osallistuvat vain ryhmän esiopetusikäiset lapset. Esiopetusikäisiä lapsia on ryhmässä 11, joista neljä on tyttöjä ja poikia seitsemän. Aikuisia havainnointiryhmässä on kolme, yksi lastentarhanopettaja ja kaksi lastenhoitajaa. Tutkimuksessa kerättävät tiedot koostuvat havainnoinnilla kerätyistä kenttämuistiinpanoista. Kirjoitan muistiinpanot ensin paperille käsin, jonka jälkeen muistiinpanot kirjoitetaan puhtaaksi. Tutkimukseen osallistuvien lasten ja kasvattajien nimet muutetaan ja heistä ei kerätä muita henkilötietoja.

5. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN KÄYTÄNNÖSSÄ

Tutkimukseen osallistuminen kestää noin 2-3 viikkoa ja tutkimus toteutetaan havainnoimalla lasten ja kasvattajien toimintaa päiväkotiryhmässä. Tutkimuksessa havainnoija osallistuu esiopetusryhmän toimintaan yhdessä lasten ja ryhmään kuuluvien kasvattajien kanssa sovitun jakson ajan ja ryhmän ehdoilla. Havainnointi toteutetaan lasten ja kasvattajien toimintaa katselemalla ja kuuntelemalla. Havainnot kirjoitetaan käsin paperille kenttämuistiinpanoiksi.

6. TUTKIMUKSEN MAHDOLLISET HYÖDYT JA HAITAT TUTKITTAVILLE

Tutkimuksessa ei paljasteta kenenkään tutkimukseen osallistuvan henkilöllisyyttä. Tutkimukseen osallistujille annetaan pseudonyymit ja tutkija huolehtii siitä, että henkilöiden tunnistettavuuteen vaikuttavia tietoja (esim. päiväkodin nimi ja sijainti, tutkittavien tunnistettavuuteen liittyvät tiedot) ei raportoida. Tutkimus tuottaa tietoa lasten sukupuoliroolien näyttäytymisestä päiväkotiryhmässä. Henkilötietojen käsittelyyn ei ole tunnistettu liittyvän erityisiä riskejä. Tutkimuksessa kerättyjä tietoja ja tutkimustuloksia käsitellään luottamuksellisesti tietosuojalainsäädännön edellyttämällä tavalla. Lapsen tai vanhemman tietoja ei voida tunnistaa tutkimukseen liittyvistä tutkimustuloksista, selvityksistä tai julkaisuista, vaan tutkimustuloksissa ja muissa asiakirjoissa lapseen viitataan vain pseudonyymillä. |

7. HENKILÖTIETOJEN SUOJAAMINEN

Tutkimuksessa kerättyä tietoa ja tutkimustuloksia käsitellään luottamuksellisesti tietosuojalainsäädännön edellyttämällä tavalla. Tietojasi ei voida tunnistaa tutkimukseen liittyvistä tutkimustuloksista, selvityksistä tai julkaisuista. Tutkimuksessa kirjoitetut muistiinpanot ovat ainoastaan minun ja tutkimustani ohjaavien opettajien nähtävillä.

Tutkimusaineistoa säilytetään Jyväskylän yliopiston tutkimusaineiston käsittelyä koskevien tietoturvakäytänteiden mukaisesti. Tutkimusaineistoa ei välitetä sähköpostitse.

8. TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimuksesta valmistuu opinnäytetyö.

9. TUTKITTAVAN OIKEUDET JA NIISTÄ POIKKEAMINEN

Tutkittavalla on oikeus peruuttaa antamansa suostumus, kun henkilötietojen käsittely perustuu suostumukseen. Jos tutkittava peruuttaa suostumuksensa, hänen tietojaan ei käytetä enää tutkimuksessa. Ennen suostumuksen peruuttamista kerättyä aineistoa voidaan kuitenkin hyödyntää tutkimuksessa.

Tutkittavalla on oikeus tehdä valitus Tietosuojavaltuutetun toimistoon, mikäli tutkittava katsoo, että häntä koskevien henkilötietojen käsittelyssä on rikottu voimassa olevaa tietosuojalainsäädäntöä. (lue lisää: <http://www.tietosuoja.fi>).

Tutkimuksessa ei poiketa muista tietosuojalainsäädännön mukaisista tutkittavan oikeuksista.

HENKILÖTIETOJEN SÄILYTTÄMINEN JA ARKISTOINTI

Säilytän tutkimusaineistoani tutkimuksen päättymiseen saakka, jonka jälkeen aineisto hävitetään. Käytän tutkimusaineistoa vain tämän tutkimuksen tekemiseen.

10. REKISTERÖIDYN OIKEUKSIEN TOTEUTTAMINEN

Jos sinulla on kysyttävää rekisteröidyn oikeuksista voit olla yhteydessä tutkimuksen tekijään.

Liite 2. Suostumus tieteelliseen tutkimukseen huoltajille

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

SUOSTUMUS TIETEELLISEEN TUTKIMUKSEEN

Minulta on pyydetty lupaa lapseni osallistumisesta tutkimukseen, joka tutkii sukupuoliroolien näyttäytymistä esiopetusikäisten lasten lapsiryhmässä sekä lasten että kasvattajien toiminnassa.

Olen perehtynyt tutkimusta koskevaan tiedotteeseen (tietosuojailmoitus) ja saanut riittävästi tietoa tutkimuksesta ja sen toteuttamisesta. Tutkimuksen sisältö on kerrottu minulle ja olen saanut riittävän vastauksen kaikkiin tutkimusta koskeviin kysymyksiin. Selvitykset antoi Salla Saari. Minulla on ollut riittävästi aikaa harkita lapseni tutkimukseen osallistumista.

Ymmärrän, että tähän tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Lapsellani ja minulla vanhempana on oikeus, milloin tahansa tutkimuksen aikana ja syytä ilmoittamatta keskeyttää tutkimukseen osallistuminen tai peruuttaa suostumukseni lapseni osallistumisesta tutkimukseen. Ennen suostumuksen peruuttamista kerättyä aineistoa voidaan kuitenkin hyödyntää tutkimuksessa. Tutkimuksen keskeyttämisestä tai suostumuksen peruuttamisesta ei aiheudu lapselleni tai minulle vanhempana kielteisiä seuraamuksia.

Allekirjoittamalla suostumuslomakkeen hyväksyn lapseni tietojen käytön tietosuojailmoituksessa kuvattuun tutkimukseen.

Allekirjoituksellani vahvistan, että lapseni saa osallistua tutkimukseen ja suostuu vapaaehtoisesti tutkittavaksi sekä annan luvan edellä kerrottuihin asioihin.

Allekirjoitus

Päiväys ja paikka

Nimen selvennys

Suostumus vastaanotettu

_____ Suostumuksen vastaanottajan allekirjoitus

_____ Päiväys

2 (2)

_____ Nimen selvennys

Alkuperäinen allekirjoitettu asiakirja jää tutkimuksen vastuullisen johtajan arkistoon ja kopio annetaan tutkittavalle. Suostumusta säilytetään tietoturvallisesti niin kauan kuin aineisto on tunnistusteellisessa muodossa. Jos aineisto ~~anonymisoidaan~~ tai hävitetään suostumusta ei tarvitse enää säilyttää.

Liite 3. Suostumus tieteelliseen tutkimukseen kasvattajille

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

SUOSTUMUS TIETEELLISEEN TUTKIMUKSEEN

Minua on pyydetty osallistumaan tutkimukseen, joka tutkii sukupuoliroolien näyttäytymistä esiopetusikäisten lasten lapsiryhmässä sekä lasten että kasvattajien toiminnassa.

Olen perehtynyt tutkimusta koskevaan tiedotteeseen (tietosuojailmoitus) ja saanut riittävästi tietoa tutkimuksesta ja sen toteuttamisesta. Tutkimuksen sisältö on kerrottu minulle ja olen saanut riittävän vastauksen kaikkiin tutkimusta koskeviin kysymyksiin. Selvitykset antoi Salla Saari. Minulla on ollut riittävästi aikaa harkita tutkimukseen osallistumista.

Ymmärrän, että tähän tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Minulla on oikeus, milloin tahansa tutkimuksen aikana ja syytä ilmoittamatta keskeyttää tutkimukseen osallistuminen tai peruuttaa suostumukseni tutkimukseen. Ennen suostumuksen peruuttamista kerättyä aineistoa voidaan kuitenkin hyödyntää tutkimuksessa. Tutkimuksen keskeyttämisestä tai suostumuksen peruuttamisesta ei aiheudu minulle kielteisiä seuraamuksia.

Allekirjoittamalla suostumuslomakkeen hyväksyn tietojeni käytön tietosuojailmoituksessa kuvattuun tutkimukseen.

Allekirjoituksellani vahvistan, että osallistun tutkimukseen ja suostun vapaaehtoisesti tutkittavaksi sekä annan luvan edellä kerrottuihin asioihin.

_____ *Allekirjoitus*

_____ *Päiväys ja paikka*

_____ *Nimen selvennys*

Suostumus vastaanotettu

_____ Suostumuksen vastaanottajan allekirjoitus

_____ Päiväys

_____ Nimen selvennys

Alkuperäinen allekirjoitettu asiakirja jää tutkimuksen vastuullisen johtajan arkistoon ja kopio annetaan tutkittavalle. Suostumusta säilytetään tietoturvallisesti niin kauan kuin aineisto on tunnistellisessa muodossa. Jos aineisto ~~anonymisoidaan~~ tai hävitetään suostumusta ei tarvitse enää säilyttää.